

*„Sem a sárkánykígyó, sem az áspiskígyó, sem a vad vipera nem ártott neki:
minden bajtól sértetlen maradt”*

(részlet a stallumok felirataiból)

**A 18. SZÁZADI MAGYARORSZÁGI KÉPZŐMŰVÉSZET
EGY ELFELEDETT EMLÉKÉNEK
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI, IKONOGRÁFIAI ELEMZÉSE A
MESTER- ÉS STÍLUSKAPCSOLATOK
MEGHATÁROZÁSÁVAL**

A SZÉCSÉNYI FERENCES TEMPLOM FESTETT STALLUMAI

Bajzik Anna

Magyar Képzőművészeti Egyetem
Festő-restaurátor szak
II. évfolyam

Témavezetők:
Fehér Ildikó Ph.D.
Terdik Szilveszter Ph.D.

BEVEZETÉS

Dolgozatom témája a szécsényi ferences templomban található két festett, barokk stallum. Választásom azért esett erre a témára, mert Magyarországnak eme szép, barokk kori tárggyegyüttese mindeddig igen kevésbé feldolgozott témája a hazai művészettörténet-írásnak, annak ellenére, hogy festészeti részletei miatt és a kor szellemiségi változásainak lenyomataként is kiemelkedő emléke a 18. századi magyar kultúrának.

A SZÉCSÉNYI STALLUMOK BEMUTATÁSA, **KELETKEZÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI**

A FERENCES REND RÖVID TÖRTÉNETE, MAGYARORSZÁGON¹

A vizsgált tárgy pontos megértéséhez fontos lehet szellemi környezetének pontosabb megértése, melyből látható a ferenceseknek a magyar kultúrára gyakorolt mély hatása. Ehhez elengedhetetlen néhány szót szólni a magyarországi ferencesek pályafutásáról.

A ferences rendet Assisi Szent Ferenc (megh. 1226-ban) alapította, azzal a céllal, hogy megvalósítsa az evangéliumi szellemiséget és szegénységet. Ma három nagy családot alkotnak: Kisebb Testvérek, Konventuális Kisebb Testvérek (minoriták), és a Kapucinus Kisebb Testvérek (kapucinusok). Mindhárom rend Ferenc ugyanazon szabályzatát (Regula Franciscana) szerint él, csak eltérő hagyományokkal. 1210-ben III. Ince pápa szóban, majd a végleges regulát III. Honorius pápa 1223-ban hagyta jóvá,

¹ Magyar művelődéstörténeti lexikon : Középkor és kora újkor, főszerk. Kőszeghy Péter, III., Budapest, 2005, 75-82. ;
http://franka-egom.ofm.hu/irattar/irasok_gondolatok/konyvismertetesek/konyvek/ketezer_ev_szerzetessege/ferencese_k.htm;
(2012.10.13.); Puskely Mária: Kétezer év szerzetessége, I., A-K, Budapest, 1998. 363-365.

amikor már 5000 ferences élt világszerte. A rend női ágát, a klarisszákat (vagy Káraszüzek) egy assisi főnemesi családból származó lány, Assisi Szent Klára alapította 1212-ben, Szent Ferenc közreműködésével. Azok számára akik a világban élve kívánták követni a ferences szellemiséget, Szent Ferenc létrehozta a ferences harmadrendet.

Magyarországon hamar, 1220-körül, jelentek meg a ferencesek. II. András uralkodása alatt érkeztek az első rendtagok Németország felől a Dunán, így kezdetben a Duna mellett létesültek kolostorok. A rend gyors terjedésének következtében 1232-ben már megalakult az első magyarországi rendtartomány, esztergomi központtal, amely néhány évig még a német anyatartomány fennhatósága alatt, de 1238-tól önállóan működött *Provincia Hungariae* néven. A testvérek fő tevékenysége főleg az egyszerűbb nép, városiak és falusiak körében végzett eredményes lelkipásztori munka és a misszionális tevékenység volt, bár jó néhány főúri család is foglalkoztatta őket gyóntatóként, illetve gyermekeik nevelőjeként.

A főnemesek és királyok nagylelkűen támogatták a ferenceseket, megkönnyítve a rend gyors elterjedését. IV. Béla például a tatárjárás után ferences gyóntatót választott, családjával együtt belépett a harmadrendbe. Uralkodása idején már 25 kolostor állt Magyarországon.

Utódai is pártfogolták a rendet, III. András után 15 évvel később már 43 ferences rendházat találunk. Az Anjouk is támogatták a rendet: Károly Róbert nagybátyja, Anjou (Toulouse-i) Lajos ferences püspök szentté avatását követően Lippán alapított kolostort, amit özvegye, Erzsébet fejezett be, majd ez után még számos kolostort építtetett. Az 1300-as évek végére az alábbi helyeken voltak jelentősebb kolostorok: Sárospatak, Buda, Nagyszombat, Székesfehérvár, Zágráb, Nyitra, Marosvásárhely, Szécsény, Lippa, Szombathely, Gyöngyös. Győr, Pozsony, Eger, Sopron, Óbuda, Pest, Pozsega, Nagyvárad, Segesd. I. Károly fiának, Nagy Lajosnak is ferences nevelőt fogadott, Lackfi Dénes személyében. Nagy Lajos idején a ferencesek a kunok és a jászok jelentős részének megtérítésével értek el nagy sikereket. Zsigmond király is a rend támogatói közé tartozik. A konstanzi zsinaton is ferences tanácsadója volt.

A ferencesek idővel a felvidék pravoszláv lakosságának megtérítését is kitűzték célul. Az újonnan épített négy kolostorok közül az egyik Cseri nevű helységben épült.

Az itt lakó szerzetesek, az Itáliából Bosznia felől érkező nagy birtokokkal rendelkező konventuális rendekkel szemben az eredeti regula szerinti szegénységben éltek. Ők az első magyar obszervánsok (később Salvatoriánusok). Az obszerváns cseri barátoktól indult reformmozgalom megújította a konventuális testvérek életmódját is. Az 1500-as évek végére 2200 férfi tagja és kb. 120 kolostora volt a két rendtartománynak. A klarisszáknak 6 zárdája volt, valamint a harmadrendi szabályok szerint az első rend mellett élő jámbor nők, a beginák is jelentős tömeget képviseltek.

A ferencesek a XIV. században az anyanyelvi kultúra megteremtésében, és a haza védelmében is kivették a részüket. Csak a néhány legkiemelkedőbb példát említve: Hunyadi János mellett Kapisztrán Szent Jánosnak is döntő fontosságú szerepe volt a nándorfehérvári ütközetnél, ahol több ezer harmadrendi is harcolt. Tomori Pál hadvezér, kalocsai érsek is sokáig ferences volt. A rendi iskolák fontos kulturális központok voltak a középkorban. Kódexmásoló műhelyeik által a magyar irodalom alakulásában is fontos szerepet játszottak, pl. az *Ómagyar Mária siralom* is valószínűleg ferences munka. A középkori ferencesek művészetpártolásáról beszélnek a ferences építésű gótikus templomok, mint pl. a szécsényi templom megmaradt szentély része is.

A 150 éves török uralom alatt a rend jelenléte hazánkban erősen meggyengült: 1602-ben már csak Gyöngyös, Szeged, Szakolca és Csíksomlyó tartotta magát. A XVII. századi újjáépítésből is kivették a részüket. Céheket segítettek, gyógyszertárakat, gyümölcsösöket, iskolákat nyitottak. A XX. századi jozefinizmus megnehezítette a rend munkáját, viszont erős rendi megújulást bontakoztatott ki. XIX. századi tevékenységük a lelkipásztori szolgálaton kívül a tudományos munka, ifjúságnevelés és a távol-keleti misszionálás területére is kiterjedt.

A SZÉCSÉNYI FERENCES TEMPLOM ÉS KOLOSTOR

A szécsényi ferences templom és a kolostor madártávlatból

*A templom belső tere az
orgonakarzatról (a szentélyben
látható a stallumok mai
elhelyezése)*

Szécsény városa ősidőktől lakott terület. Az Árpád korban a Kacsics nemzetségé volt és a Nógrádi várhoz tartozott. 1333-ban Széchenyi Tamás erdélyi vajda, és testvére, Péter szerezte meg, akik a ferenceseket hívták meg a községbe. 1334-ben Károly Róbert olyan kiváltságokkal látja el mint annak idejében Budának volt. 1606-ban sok, földesúr váltakozása után került vissza, a királyi birtokba. 1705-ben itt választották meg Rákóczi Ferencet vezérlő fejedelemnek, majd nem sokkal később egy 1710-es tűzvész pusztította el a várost. Emiatt a ma látható legkorábbi házak a XIX. századból valók.²

A ferences templom és kolostor XXII. János pápa 1332. március 9-én keltezett engedélye alapján épült³. A ferencesek 1333. körül érkeztek Szécsénybe, ahol azonnal el is kezdtek építkezni. Ennek a XIV. századi építkezésnek nyomait ma is láthatjuk a templom gótikus eredetű szentélyében és sekrestyéjében. Azonban a templom 1456-ban egy huszita támadásban megsérült, ezért nagy részét 1466-ban, Guthi Országgh Mihály segítségével újjáépítették. A ferencesek 1544-ben a törökök elől menekülni

² Magyarország műemléki topográfiája, szerk. Dercsényi Dezső, III. kötet (Nógrád megye műemlékei), Budapest, 1954. 370.

³ Muszbek Zoltán: Műemlék templomok Észak-Magyarországon, Jósvalő, 2005, 14.

kényszerültek és csak 1593 után tértek vissza kolostorukba, ahonnan 1663- 1668-ig a törökök miatt ismét menekülniük kellett. A törökök a szentélyből dzsámit alakítottak ki, a sekrestyét pedig fürdőnek használták. A szentély falában gótikus ülő-és falfülke, valamint egy török mihrab-fülke található.⁴ 1688-ban a templom a törökök támadásai miatt tető nélkül állt, majd 1719-ben egy tűzvész is pusztított. Az 1789-90-es *Canonica Visitatio* leírása szerint a szentély igen régi, a hajó 1696-os építésű⁵. Höbbling János budai építész tervei alapján Kayr Mátyás renoválta a templomot, amit 1733. március 25-én szenteltek fel ismét. Ekkor kilenc oltára volt.

A ferences templom keletre tájolt, egyhajós nyeregtetős szerkezet. Nyugaton oromfalas homlokzata van, keleti végét a hajónál kicsit keskenyebb, hosszú, gótikus, poligonális záródású szentély zárja le. A hajó és a szentély találkozásánál, mint az a ferences templomok alaprajzi elrendezésére jellemző, az északi oldalon torony emelkedik, ami szerkezetileg már a kolostor része. A kolostor szintén a templom északi oldalához kapcsolódik. Négy épületszárnya egy négyzetes belső udvart fog körül. Az északi oldalhoz kapcsolódik a lépcsős, támpilléres sekrestye is, fölötté oratórium található, melyben ugyanaz a támpillér fut tovább, mint ami az alatta lévő sekrestye boltozatát tartja. Ezt a gótikus sekrestyét a szakirodalom igényes szobrászati díszai, középpilléres csillagboltozata és különleges térhatása miatt a XIV. századi magyarországi épületek legszebb alkotásai közé sorolja⁶. A barokkizált, fiókos dongaboltozatos gótikus szentélyt a csehsüveg boltozatos, magas, tágas hajó folytatja, melyet nyugati végében karzat zár. A szentély valaha magasabb volt, csak a XVII. század folyamán beomlott, és alacsonyabb boltozattal látták el. A régi boltozás vonalai a padlástérben folytatódnak.⁷ XVII-XVIII. századi eredetű berendezése ellentétben a puritán külsővel, nagyon gazdag. Teljesen vegyes eredetű tárgyakat találunk a templomban. Van amit helyi szerzetes, van amit pesti mester készített, de külföldi testvérkolostorokból származó darabok is előfordulnak. Főoltára 1738-óta áll mai helyén.

⁴ Magyarország műemlékjegyzéke, szerk: Bardoly István, Borossay Katalin, Nógrád megye. Bp. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 2005.

⁵ i.m. Dercsényi D. Bp. 1954. 372.

⁶ i.m. Dercsényi D. Bp. 1954. 377.

⁷ A hajdani festett boltozat eredeti festett felületeinek feldolgozása és restaurálása jelenleg is folyik a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Intézetében.

A STALLUMOK FŐ JELLEMZŐI, EURÓPAI ELTERJEDÉSÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Stallumábrázolás IV. Henrik zsoltároskönyvéből, Párizs, 1400. körül

A stallum szó állást, hivatalt, valamint az azzal járó javadalmat jelenti, szűkebb, egyházi vonatkozásban pedig a templomokban a klérus számára kialakított templomi ülőhelyeket jelöli⁸. Eredete a *stallum* –i (n) 'állás, tisztség' szó. Az elnevezés utal arra, hogy a kanonoki stallumok esetében a stallumban elfoglalt hely az ott ülő tisztségét és az ezzel járó javadalmát is kifejezi. Általában székesegyházakban, de szerzetes- vagy plébániatemplomokban is találhatunk belőlük a középkortól kezdődően. A stallum padszerűen egybe épített bútordarab, magas háttámlával (*dorsale*), amihez az egyes üléseket elválasztó magas kartámasztók csatlakoznak, legtöbbször felhajtható ülőkékkel, amit *misericordiának*⁹ is neveznek, és elől, a mellvédhez kapcsolódó térdeplővel. A középkortól kezdenek stallumokat építeni a zsolozsmázó szerzetesek számára.¹⁰ Általában a szentély két ellentétes oldalán állítják fel őket, egymással

⁸ Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 12. köt. Budapest, 1993, 323.

⁹ *misericordia*: latinul *irgalmat* jelent, ami utal használatára: az ülőkék alján gyakran található egy kiálló rész, amelynek felhajtott állapotban neki tud dőlni a hosszú imaórán elfáradt álló szerzetes.
ujember.hu/index.pp?option=com_k2&view=item&id=18814;a-stallum (2012.10.10.)

¹⁰ *Zsolozsma*: Az eredeti szláv szó szolgálatot jelent, a magyarban a kora középkorban a jobbágyterheket jelentette, a 15. századtól hívják így a szentmisén kívüli istentiszteletet, illetve a zsolozsmát, ami a papok és szerzetesek számára kötelező, a hívek számára ajánlott, a nap óráihoz kötődő rendszeres imádság. Szerzetesi közösségekben ezeket együtt végzik, általában énekelve. Jelentős részét képezik a - Dávid királynak tulajdonított- zsoltárok, amik a Biblia ószövetségi részében találhatók.

szemben, az így kialakuló két kórus egymásnak felelget zsoltározás közben. Nagyobb közösségek esetén 2-3-4 soros stallumokat is építettek, ahol a sorok többnyire lépcsőzetesen helyezkedtek el. Középen gyakran egy felolvasópult áll, amin egy nagyméretű könyv van, amiből sokan tudnak olvasni egyszerre, valamint az olvasmányok innen hangzanak el. Más helyeken csak az előénekes(ek)nek van könyve, amit sokszor egy megemelt könyvtartó bizonyít a mellvéden, így Szécsényben is. A legkorábbi ismert darabok a poitiers-i és split-i román jellegű, átmeneti stílusú emlékek.¹¹ Itáliában már igen korán a reneszánsz típust kezdik használni. Általánossá vált az intarziával való díszítés, amit pár évszázaddal később a faragott díszítmény váltott fel. Magyarországon ennek legjelentősebb példáját a nyírbátori stallumon találjuk. (Magyar Nemzeti Múzeum). Ennek a kiemelkedő fontosságú műnek az eredeti elhelyezéséről és helyével kapcsolatban is nagy a bizonytalanság a szakirodalomban.¹² Sajnos az adatok hiánya, a lokalizálással, megrendeléssel összefüggő kevés ismeret a többi, Magyarországon fennmaradt emlékre is általánosan jellemző.

A stallumnak a keleti egyházban elterjedt változata a sztaszidion. Az ortodox templomokban hagyományosan nincsenek padsorok, hanem az oldalfalak mentén sztaszidionokat helyeznek el. Ezek nagyon hasonlítanak a stallumokhoz, csak nincsen térdeplő részük, gyakorlatilag egy magas karfákkal elválasztott padsor, a templomtérben, a hívők részére. Alapvetően álló helyzetre vannak kitalálva, a karfákon a felhajtható ülések helyén állva, támaszkodni lehet. A keleti liturgia alatt a népnek állni illik, a sztaszidion mint könnyítés az idősek és betegek részére lett elhelyezve a templomban.

Ezeknek a templomi bútordaraboknak jellemző, bibliai vonatkozású szimbolikája is van. A 140. zsoltár részlete így szól: „*Uram! hívlak téged: siess én hozzám; figyelmezz szavamra, mikor hívlak téged. Mint jóillatú füst jusson elődbe imádságom, s kezem felemelése estvéli áldozat legyen.*”¹³ A felemelt kéztartás az őskeresztény kortól az imádságot jelentette. Ahogy Vanyó Lászlónál is olvashatjuk¹⁴,

¹¹Művészeti Lexikon I-IV. Főszerk. Zádor Anna, Genthon István. Bp., Akadémiai kiadó, 1981-83.

¹²Papp Szilárd: A királyi udvar építkezései Magyarországon, 1480-1515., Budapest, 2005. 74-75.

¹³Biblia:(Zsolt.140, 2)

¹⁴Vanyó László: Az őskeresztény művészet szimbólumai. Budapest. 1988. 188.

katakombák egyik első és gyakori keresztény motívumaként is orans¹⁵ kéztartással ábrázolt alakokat találunk. A stíluselemek használatában ez a felemelt kéztartást segítik megtartani, amit a hosszú liturgiák alatt segítség nélkül lehetetlen lenne. (Lásd a lenti képen.) A széttárt karok motívumát a Biblia egy másik helyénél is megtaláljuk. Az ószövetségi választott népnek az amalekitákkal folytatott küzdelme közben Mózes a hegy tetejéről figyelte a harcot. A történet szerint amíg Mózes karját fölemelve tartotta, addig népe volt fölényben az ellenséggel szemben. Amikor azonban elfáradt, ketten tartották két oldalról a kezét fölemelve, így napnyugtáig sikerült győzelmet aratniuk az ellenséges nép fölött¹⁶. Ennek mintájára a szerzetesnek is sikerülhet emberi gyengeségein felülkerekedve teljes lélekkel az Úrra figyelnie az imádságban.

Ortodox szerzetesek sztaszidionban állva, imádkozás közben

Modern kori sztaszidionok

Az egyházi nyelvben ismeretes a „leckeoldal” és az „evangéliumi oldal” kifejezés. A leckeoldal a katolikus templomhajó jobb oldala (a kelet felé tájolt templomban a déli oldal), ahol hagyományosan a férfiak ülnek. Az evangéliumi oldal a hívek felől vett bal oldala az oltárnak, ahol a II. Vatikáni zsinatig az evangéliumot, - mint *örömhírt*¹⁷ - olvasták a „sötétség felé”. (ti. Északi oldal a gonosz, a sötétség szimbóluma). 1956 óta értelmét veszítette a kifejezés, mert a felolvasó állvány (ambó)

¹⁵Orans: kezét a magasba emelő imádkozó alak.

¹⁶Biblia: (Kiv 17, 11-12)

¹⁷a gör. *euangelion*, 'örömhír' szóból ered. in: Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 3. köt. Budapest, 1993, 432.

éppen az ellenkező oldalon van.¹⁸ Ez a gondolkodásmód a stallumokon is megnyilvánul, hiszen Krisztus tondóját találjuk a bal-, vagyis az evangéliumi oldalon, mint aki a sötétségbe viszi az örömhírt, és szemben párjaként Máriát.

A STALLUMOK ELHELYEZÉSE A TEMPLOMTÉRBE: FUNKCIÓJA ÉS VÁLTOZATAI¹⁹

A stallumoknak a templomtérben való elhelyezkedése a IV-V. századi egyiptomi kolostori építészet kialakulásában gyökerezik. A pakhomiosz-i kolostorokhoz csatlakozó számos coenobita²⁰ közösségből a VI. század körül kialakult az egyiptomi (kopt) kereszténység. Itt is létrejött a hierarchia, egyre több lett a felszentelt pap. A közösség feladata a zárandokok kiszolgálása és folyamatos liturgia biztosítása volt. Így jött létre a szerzetesi templomok jellegzetes kettős térelosztása: a laikusok (civiliek, zárandokok) helye a hajóban, és a szerzetesek zavartalan imarendjét biztosító és liturgikus igényeit kiszolgáló „kórus”²¹ (ami a keresztházból és apszisból állt), ide készülnek a későbbiekben a stallumok.

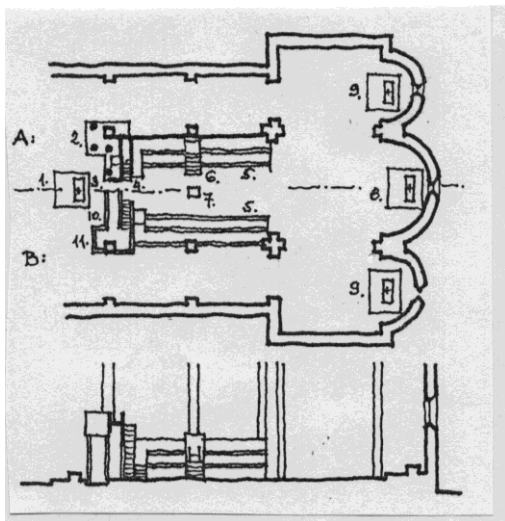
A szerzetesi templomok jellegzetessége a hosszú szentély, valójában a szerzetesi kórus stallumokban való elhelyezését szolgálta. A VIII. századtól a gallikán területeken alakult ki a lettner (szentélyrekesztő fal), melynek hasonló funkciója volt mint a keleti területeken ismert ikonosztáznak. Ilyen emléket találunk az újjáépített montecassinói apátságban is. A lettner egy emeletnyi magas kőből vagy fából készült díszes emelvény, amely körbevette az oltárt és a szerzetesi kórust (canellus) és elválasztotta a templomhajót a szentélytől. A tetején általában mellvédes folyosó (pontile) volt található, ahonnan felolvastak és énekeltek.

¹⁸ Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 3. köt. Budapest, 1993, 434.

¹⁹ Guzsik Tamás jegyzetei alapján. <http://www.eptort.bme.hu/doc/szakral/szakral2.html#4> (2012. 10. 10.)

²⁰ A coenobita közösséget (koinobion = együttélés) egy volt katona, Pakhomiosz (286-346) alapította, aki 323 körül megszervezte első települését a Felső-egyiptomi Tabennis elhagyott faluban. A cellákat fallal választották el egymástól, így itt beszélhetünk az első igazi férfikolostor megalakulásáról. Itt jelent meg először az engedelmesség, mint a közösségi élet feltétele. (in: Guzsik, <http://www.eptort.bme.hu/doc/szakral/szakral2.html#4> (2012. 10. 10.))

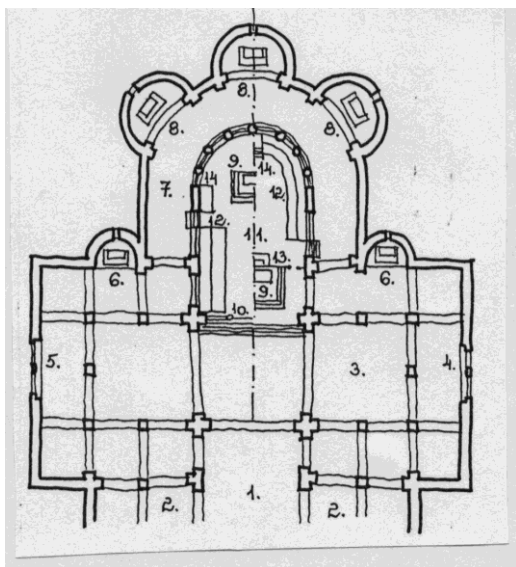
²¹ A kóruson itt nem a manapság megszokott értelmét értjük, a templomokban a szentéllyel szemben lévő emeleti karzatot, hanem a szerzetesek és kanonokok (később esetleg énekesek) számára fenntartott helyet a templomban, aminek helye a templom funkciójától, típusától és korától függően változhat.

Lettnerrel elzárt káptalani kórus (cancellus).

A: alsó szint. 1. népoltár, 2. lettner, 3. ajtó, 4. feljáró, 5. stallumok, 6. trónus (cathedra), 7. olvasóállvány (pulpitus), 8. főoltár, 9. mellékoltár. B.: emeleti szint: 10. pontile, 11. ambo (alaprajz és metszet)

A román korban, az ezredforduló környékétől a szerzetesi templomnak kettő helyett már három funkciót is el kellett látnia: az eddigi feladatai, a hívek elhelyezése a liturgia alatt és azon kívül a szerzetesek rendszeres imaóráinak zavartalan biztosítása mellett az időszakosan érkező zarándokcsoportok saját ájtatosságuk végzéséhez is hely kellett: így alakultak ki a szentélykörüljárók, amiken belül a szerzetesi kórus a főoltárral külön kis szigetet alkotott, nem zavartatva a zarándokok csoportjaitól. (Pl. Toulouse, S. Sernin, S. Benoit Sur-Loire) Ekkor a stallumok kétféle elrendezése volt szokásban: a főoltár előtt kétoldalt elhelyezve, vagy a főoltár mögött, az apszis ívét követve, az ív közepénél a főpapi trónnal.

Szerzetesi zarándoktemplom liturgikus terének kétféle elrendezési vázlata:

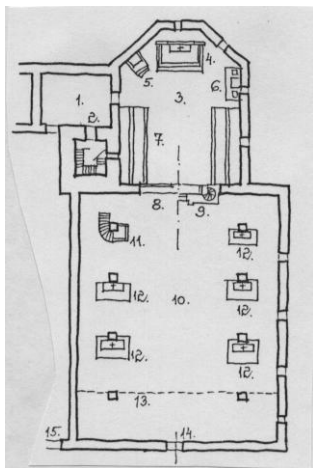
A.: főoltár előtti szerzetesi kórossal,

B.: hátsó szerzetesi kórus. 1. főhajó, 2. mellékhajók, 3. keresztház, 4. déli zarándokkapu, 5. északi zarándokkapu, 6. mellékoltárok, 7. szentélykörüljáró, 8. ereklye- (zarándok-) oltárok, 9. főoltár, 10. lettner vagy korlát, 11. papi kórus, 12. stallumok, 13. káptalani oltár, 14. főpapi trón.

A templomtér és benne a kórus helyzete a ciszterci templomoknál abban különbözik, hogy mivel a templom nem lát el pasztorációs feladatokat, a lakott területen

kívül található, nincs civil forgalma, ezért nem szükséges elkülöníteni a szerzetesi szentélyt. A kórus így bekerül a hajó keleti felébe. Itt viszont a klerikusok és laikusok vannak élesen elkülönítve, ezért a hajó nyugati végében a laikusok számára található egy külön kórus.

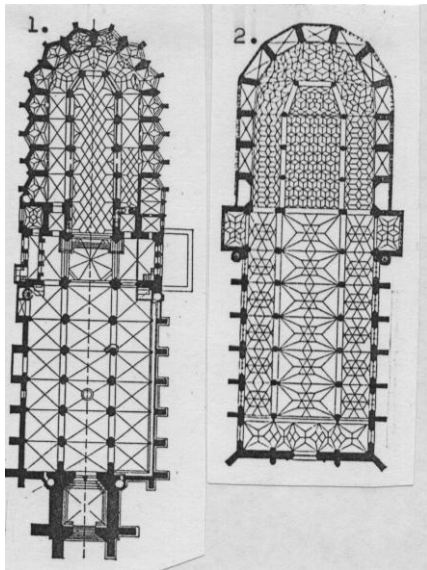
A XIII. századtól a liturgikus terek fokozatosan leegyszerűsödnek: az oltár a szentély végébe tolódik, a stallumok a megnyújtott szentély két oldalára egymással szemben. Itáliában eltér ettől a rendtől az elrendezésük: az oltár továbbra is körüljárható marad ókeresztény hagyományok továbbéléseként, a stallumok mögötte, az apszis végébe kerülnek, hasonlóképpen a zárándoktemplomokhoz.

*A városi szerzetes templomok liturgikus terének vázlata: 1. sekrestye, oratórium, 2. torony, emeleti kápolnával, betekintő nyílással a szentélybe, 3. szentély, 4. főoltár, 5. tabernaculum, 6. papi trónus, 7. **papi kórus**, stallumok, 8. szentélykorlát, áldoztatórács, vagy: 9. lettner, 10. templomhajó, 11. szószék, 12. mellékoltárok, 13. orgonakarzat, rajta átjáró a konventből, 14. templombejárat, 15. konvent-bejárat.*

Angliában ugyanekkor nem jellemző a leegyszerűsödés, itt továbbra is virágoznak a gótikus zárándoktemplomok (pl. London, Canterbury). A kifejlett angol katedrálisoknál (pl. Wells, 1320-1368) hatalmas, lettnerrel leválasztott kórusokat találunk, művészi kifaragott stallumokkal, amelyek a templomtérnek szinte felét elfoglalják.

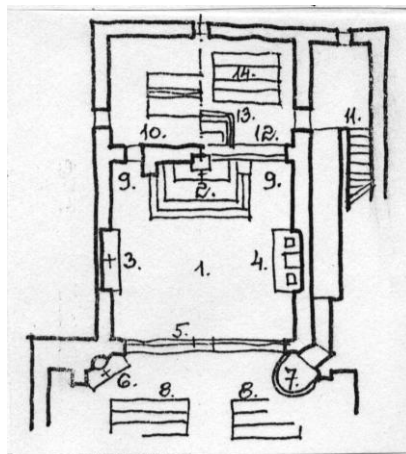
A stallumok egy másik fajta felhasználását látjuk a XIV-XV. századi német területeken. Itt a polgári városok sokkal nagyobb önrendelkezéssel bírtak, és az egyház életébe is nagyobb beleszólást értek el. Ezért a templom terében a városi adományok (oltárok, stallumok, kápolnák...) jelentős szerephez jutottak, és a hajóval egyforma nagyságú, sokszor nagyobb szentélyek (csarnokszentély) kialakulásához vezettek. Ennek oka, hogy az adományozó polgárságot a papsággal egyenértékű hely illette a szentélyben is. (pl. megjelentek a padló alatt a családi sírhelyek), illetve az egykori káptalani stallumokat tehető polgárcsaládok vásárolták meg.

Csarnokszentélyes templomok német területen: 1. Freiburg in Breisgau (1260-tól), 2. Schwäbisch-Gmünd, Heiligkreuzkirche (1330-1351), alaprajz.

A trienti²² zsinat után, a reformáció hatására a barokk templomépítkezés nagyobb hangsúlyt fektetett az átláthatóbb terek készítésére, a prédikáció fontosságára, ezért a lettnert már nem használják a hívek elkülönítésére. A legfontosabb az oltár, Isten trónusának kiemelése, a többi berendezési tárgy elrendezése a használók igényeihez szabottan különbözik. Új típusként jelenik meg a hátsó karzat-oratóriummal bővített szerzetesi liturgikus tér (ú.n. „szervita típus”), melyben a szerzetesi kórus helye fölkerül a főoltár mögötti sekrestye fölé és a kolostorból lehet megközelíteni. Ilyen pl. a bitetto-i Beato Giacomo templom szentélye is.

²²A katolikus egyház legnagyobb hatású újkori zsinata, melyet a Német-Római Birodalomban a **trienti hercegérsekség** székhelyén hívtak össze 1545-ben. A város neve latinul **Tridentum**, németül **Trient**, olaszul **Trento**. Magyarul mindhárom formát használták a zsinat megnevezésére. A 19. század előtti irodalomban a latinos „**tridentumi**” forma volt a bevett, de a teljes latin névből (Concilium Tridentinum) önállóan melléknevet is használtak: „a Tridentinum, a tridentinumi rendelkezések”. A 19. század második felétől kezdve a német megnevezés: „**trienti zsinat**” vált elfogadottá, melyet a 20. század közepéig kizárólagosan használtak. Végül a 20. század második felében a „**trentói zsinat**” kifejezés is megjelent. A három név mellett az 1950-es évektől kezdve egy furcsa hibás forma is felbukkant: a „**tridenti zsinat**”, amely semmivel sem indokolható, hiszen a várost egyetlen nyelven sem nevezték soha „Trident”-nek.

A bitetto-i Beato Giacomo templom főoltára, ú.n. „Szervita típusú” templomtér: 1. szentély, 2. „szervita típusú” kórossal. A kórus a főoltár felső főoltár, 3. készületi asztal (credentia), 4. papi harmadában, az oltárkép fölött két oldalt látható trónus, 5. áldoztatórács, 6. kegyoltár, kegyoszobor, apácarács mögött helyezkedik el.

7. szószék, 8. padok, 9. sekrestye-kijáratok, 10. sekrestye, 11. kolostori feljárati, 12. emeleti oratórium, 13. oratórium (káptalani) oltár, 14. stallumok

A SZÉCSÉNYI STALLUMOK LEÍRÁSA

A stallumsorok a szécsényi ferences templom gótikus szentélyében állnak, egymással szemben, a mai szembe miséző oltár mögött a szentélyfal mentén. Eredeti funkciója az évszázados hagyományoknak megfelelően az volt, hogy a szerzetesek zsolozsmáinak helyéül szolgáljanak a szentélyben. Ma már nehezen rekonstruálható annak az átalakításnak a pontos ideje, amikor áthelyezték őket a templom nyugati oldalára és az orgonakarzaton helyezték el őket. Egy későbbi visszarendezés eredményeként ma már újból eredeti helyükön, a szentélyben találhatók. Mindkét oldalon két sorban hat-hat, összesen 24 ülőhely van. Fenyőfából készültek, ami a képtáblák jellegzetes csíkozott mintázatán is látszik. Egy magasabb hátsó falból állnak, amelyhez az ülések és az őket elválasztó karfák csatlakoznak, valamint egy mellvéd,

térdeplőkkel. Áttört faragással készült oromzatukon, középen egy-egy tondóban egy Krisztus, illetve egy Mária ábrázolás látható, vászon hordozóra festve. A stallumokat minden ülés fölött egy-egy beillesztett fatáblára készített festmény díszíti. A képeken remetétet láthatunk, alul-fölül róluk szóló vagy őket bemutató latin nyelvű disztichonokkal.

A bal oldali stallumon a felső sorban található képek a remeteségbe vonult magyar királyt, Salamont, az augsburgi származású Gualfardust, János remetét, Éliást, a Zobor-hegyi Nyitrai magyar remetét, Zoerardot (más néven: Szórád) és Ábrahám remetét ábrázolja. Az alsó sorban Vulmar, Or, Zénó, Egyed, Ciomus és Chariton képei találhatók.

Szemben, a jobb oldali stallumsor felső részének sorozata Szent Jeromossal kezdődik, majd Balázs, és Vilmos, (aquitániai herceg, Nagy Károly hadvezére, majd bencés szerzetes) következik, akiket Efrém, Liebhard és Apollonius követ. Az alsó soron Száva (a palesztin szerzetesség megalapítója), vak Didymus (A nitriai szerzetesközösségek alapítója), Ámon, Malchus, Brúnó (a karthauzi rend alapítója) valamint Martinianus látható.²³

A stallumok képein a remeték a következő sorrendben helyezkednek el, az eredetin is látható, latinos írással:

²³Petneki Áron : Sacra eremus. A szécsényi Ferences templom stallumának ikonográfiájához. In: Gazdaság és mentalitás a török kiűzésének idején. Szerk. Praznovszky Mihály, Bagyinszki Istvánné. Salgótarján, 1987. 208. [Discussiones Neogradienses 4.]

Mária tondó
(leckeoldal/jobb oldal)

oltár iránya: ←

Hieronymus	Blasius	Guilielmus	Ephrem	Liphardus	Apollonius
Saba	Didymus	Ammon	Malchus	Bruno	Martinianus

Jézus tondó

(evangéliumi oldal/bal oldal)

oltár iránya: →

Salamon	Gualfardus	Ioannes	Helias	Zoerarde	Abraham
Vulmarius	Or	Zenonis	Egidium	Ciomus	Chariton

A templomban található még négy hasonló képtábla, a karzaton a mellvéd két végén a falba építve, valamint még kettő, egy gyóntatószékbe valószínűleg utólagosan beleépítve. Ugyan nagyon hasonlítanak a stallumok képeire, mégsem teljesen ugyanaz a felépítésük. Ezek esetében a szöveg csak a képek alá lett folytatólagosan felírva, és keretformája, valamint mérete sem azonos a stallumokban láthatókéval. A kóruson lévő két remete képe Guido-t (aki valószínűleg a szolmizáció megalkotója, a Ravenna mellett

kamalduli apátként meghalt Arezzói Guidóval azonos)²⁴ és Beatus-t ábrázolja. A ma már szintén a kóruson található gyóntatószékbe helyezett két figura: Iván dalmáciai remete és Quiriaco (vagy magyarosan Cirjék).

A *historia domus* írásakor (1770-ben) a stallumok a karzaton voltak elhelyezve. Azt azonban, hogy eredetileg is oda készült volna, sok dolog cáfolja, amire a későbbiekben visszatérek.

A műemléki topográfia „vidékiek jellegűként” írja le a stallumokat.²⁵ Első ránézésre akár indokoltnak is tűnhet ez a kijelentés, mert a képek –főleg az alsó sorokban- nagyon rossz állapotban vannak és nem mutatják meg a képek eredeti szépségét. Az elől lévő, alacsony ülőkén ülő szerzetesek valószínűleg kidörzsölték a hátukkal a táblákat, ezért többször átfesthették. Néhányból már semmi sem látszik, másokból alig néhány részlet maradt meg. A felső sor néhány képén azonban (pl. Jeromos, Efrém) látható valami az eredeti festéstechnika minőségéből és szépségéből: a pasztózus festésmód a megfelelő helyeken, a háttér levegőperspektívájának érzékeltetése, az emberi test ábrázolásának finomsága, mind a „vidékiek” jelző ellen és egy tanult festő mellett szólnak.

A faszerkezet ma sötétzöldes színűre van átmázolva, okkerre festett oszlopfőekkel, barna képkeretekkel és oszlopokkal. Az oromzat áttört faragása szintén barna színt kapott. Az átfestés alól helyenként előtűnnek az eredeti színek, és a márványimitáció mintázata²⁶.

²⁴ i.m. Petneki Á. i. m. 1987. 208.

²⁵ i.m. Dercsényi D. 1954. 377.

²⁶ A márványozás valószínűleg olyan lehetett mint a refektórium faburkolatának kifestése, hiszen azt is ugyanezek a mesterek készítették, ugyanabban az időszakban. A gyöngyösi ferences kolostortemplom nemrég restaurált sekrestyebútorzata is képet adhat a festés igen erőteljes színvilágáról.

Az eredeti márványimitáció színeinek előtűnése a mai átfestés alól

*A rendház
márványimitációval díszített
barokk refektórium.*

Mindkét oldalon, a szentélyhez legközelebbi ülőhely mellvédjén 1771-ben készült²⁷, rászerelt könyvtartó/pszaltériumtartó van, ami az előénekes hajdani helyét jelöli ki.

A stallum könyvtartó állványa (1771)

A SZÉCSÉNYI STALLUMOK MESTERE

A szécsényi stallum kutatását, mesterkérdésének meghatározását megnehezíti, hogy annak ellenére, hogy viszonylag sok, ma is jól olvasható latin nyelvű felirat található rajta, a készítő nevére, vagy keletkezés idejére vonatkozólag semmilyen utalást nem találunk. A magyarországi reneszánsz és barokk stallumokra egyébként sem jellemző, hogy megőrizték volna készítőjük nevét.²⁸ A szécsényi ferences rendház

²⁷ i.m. Dercsényi D. 1954. 376.

²⁸ A reneszánsz kori nyírbátori stallum egyik intarziás tábláján a perspektivikusan ábrázolt könyvek egyikén olvasható F MARONE feliratot az irodalom sokáig egy ismeretlen firenzei festő nevével azonosította, azonban a legutóbbi kutatások ezt cáfolják. Jelen esetben talán a reneszánsz korban is népszerű ókori költő, Vergilius Publius Maro nevének téves írását rejti a felirat. Köszönettel tartozom

vezetője, Fr. Varga Kapisztrán, kutatásomat támogatva lehetőséget adott a rendház levéltári iratanyagának vizsgálatához.²⁹ Szerencsére több, a templom történetével foglalkozó dokumentum is fennmaradt a barokk periódusból. A *Historia domus*³⁰ leírásából pontosan ismerjük a keletkezés dátumát és készítőit: Az asztalos munkát Oszler Liborius asztalos testvér készítette 1740-ben, a képeket Gergely(i) Ferenc festette 1744-ben.³¹

A szécsényi ferences rendház barokk refektórium

A szécsényi ferences rendházban még más műveket is találunk Gergelyi Ferencről. A rendház ú.n. Rákóczi termében áll egy Szent Anna oltár, melynek szintén ő festette az oltárképét, jóval később, 1773-ban, amint azt a kép hátoldalára írt szignó mutatja.

Mikó Árpád művészettörténésznek, a Magyar Nemzeti Galéria munkatársának, hogy megosztotta velem ezt az információt.

²⁹ Varga Kapisztrán atya segítségét és kutatásomhoz nyújtott támogatását ezúton is köszönöm.

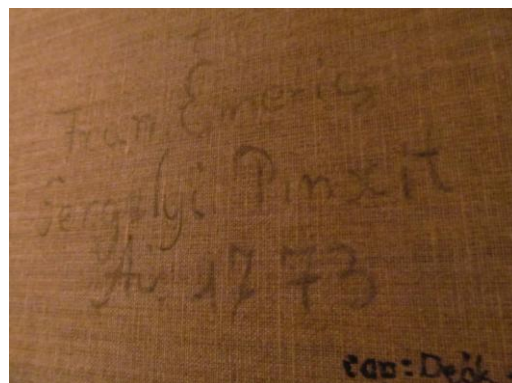
³⁰ *historia domus* (lat. 'háztörténet'): egyházi intézmények fontosabb eseményeit tartalmazó könyv, a plébániák és szerzetesházak történeti kutatásának fő forrása. Vezetése a házfőnök és a plébános feladata." Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 4. köt. Budapest, 1993, 855.

³¹ "A harmadik oszloptól kezdődik a tágas és terjedelmes kórus. Oszlopok tartják, és a Kalcsó Adalbert gárdián gondoskodása révén 1740-ben készült padok díszítik. A munkát ugyan Oszler Liborius készítette, majd 1744-ben Gergelyi Ferenc szépen kifestette különböző remeték képeivel, azokat körülvevő fölíratokkal és bölcsességekkel, amelyeket a könyvtárunkban lévő könyvből származó rézmetszetekből vett, mindezt 160 rénes forintért és ellátásért."

Nagy András OFM, A szécsényi rendház *Historia domusa*, Budapest, 2006. 63.

Gergelyi Ferenc: Szent Anna oltár oltárképe (1773.)

Gergelyi Ferenc Szent Anna oltárképének hátoldala („Fran Emerig Gergelyi Pinxit Ad. 1773”)

A historia domusból tudjuk, hogy a mester még számos munkát készített a rendház számára. Az eredeti historia domusnak csak az 1744-es listája szerint még abban az évben festette a következőket: „Tabulatum Refectorii. VV. fol. 21. Nro. 52” azaz a refektórium faburkolatának kifestését, (márványozás + két címer); „Imago Salvatoris Torcular. calcantis. fol. 22. nro. 63”: A szőlőprést taposó Üdvözítő képe³²; „Altare Infirmariae fol. 29. Nro. 46”, vagyis a betegház oltára; „In super Imago B. Benedicti a Philadelpho pro qua ARD Joannes Fejr deposuit fl. Rh. 15.” : „Boldog Filadelfiai Benedek képe, amelyért Fejr J. letett 15 rajnai forintot” (Lehetséges, hogy a kevésbé ismert szent képmását Gergelyi egy cella falra készítette.). A felsorolás végén ez áll: „Extat quietantia Francisci Gergelyi Pictoris de perceptis fl. Rh. 325. idest Tercentis quinquinquē demptis 30. denaris, qua elevatis se obligat ad reparationem si aliquis defectus evenerit.”, vagyis, hogy Gergelyi Ferenc festő nyugtát kapott 323 rajnai forintról és 30 dénáról, amelyeket fölvéve kötelezte magát, hogy meg fogja javítani, ha

³² Nagy András OFM, A szécsényi rendház historia domusa, Budapest, 2006. 102.

bármiféle hiba lenne. Valószínű, hogy ezt az összeget az összes, a kolostorban végzett munkájáért kapta.³³ Gergelyi minden bizonnyal folytatta festői pályafutását, hiszen az eltelt 19 év múltán szembetűnő a minőségbeli változás a később készült Szent Anna oltárképen. További műveinek felderítését illetően még alaposabb kutatásokra van szükség. Oszler Liborius egyéb műveit is felfedezhetjük a kolostort járva. Ő készítette a refektórium bútorzatát is, egy egész falat betöltő könyvtartó szekrényt is, valamint a sekrestyebútorzatot 1735. körül. Más magyarországi kolostorokban található tárgyak is dicsérik keze munkáját, mint például a gyöngyösi ferences rendház sekrestyebútorzata.

Oszler Liborius: a gyöngyösi ferences templom sekrestyéjének nemrégiben restaurált bútorzata. Megfigyelhetőek szécsényi stallumokon látható megegyező stílusú csavart féloszlopok és a feltűnően élénk színek.

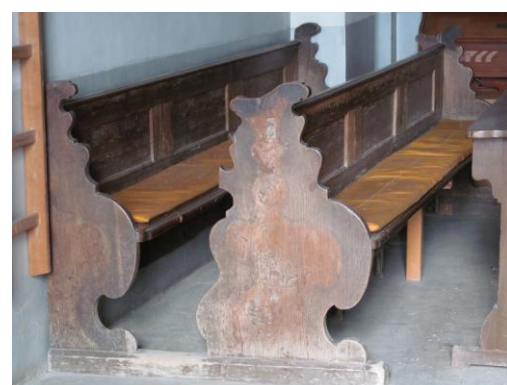
³³Köszönet illeti Terdik Szilvesztert a fordításban nyújtott segítségéért.

AZ ELHELYEZÉS KÉRDÉSE

A templom karzatán, az orgona mögött találunk két-két alacsony padsort, ami valaha szervesen a stallumokhoz tartozott, betoldásként a két festett, ma is a szentélyben lévő felület közé, így 3 + 1 alacsony sort alakítva ki (Ez az átalakítás árulkodhat arról, hogy milyen népes kolostor lehetett a szécsényi, ha ennyi helyre volt szüksége az együtt imádkozó szerzeteseknek.) Az elhelyezés problémája sok kérdést vet fel, aminek megválaszolásához még további kutatások lennének szükségesek. Egy archív 1920-30-as évekből származó képeslap képén láthatóak a stallumok a szentélyben, még a betoldásokkal együtt, valamint a kövezet mintázata is árulkodik a korábbi elhelyezésről.

Archív fotó a templom belső teréről, 1920-30-ból. A képen még a betoldott padokkal együtt látjuk a stallumokat.

Fent: A szentélyben a kövezet mintázata kijelöli a kibővített stallumok eredeti helyét. Lent: a valaha betoldott padok, ma az orgonakarzaton.

Amikor azonban a II. vatikáni zsinat után a szembemisező oltárt a szerzetesi kórus területén elhelyezték, nem fértek el a kibővített stallumok, ezért valószínűleg felhelyezték őket a karzatra. Egy későbbi visszarendezés során a stallumok visszakerültek eredeti helyükre a szentélybe, de már a betoldott padsorok nélkül.

A stallum ülésorainak két oldalán különös elrendezésű faragott mintázat figyelhető meg, ami szintén felvet néhány kérdést. A hajó felé eső rész egy képzeletbeli függőleges egyenestől számítva csak a templom közepe felé eső fél van kidolgozva, míg a szentély felé néző oldalon az egész felület szépen meg van faragva. Ez az eltérés talán abból fakadhat, hogy ha volt a templomnak valamilyen fajta szentélyrekesztője, akkor az pont letakarhatta a ki nem dolgozott részt. Ez azt feltételezi, hogy a stallumok a szentélybe készültek eredetileg is, és csak később kerültek fel átmenetileg a karzatra. A *historia domus* viszont 1770-ben a karzaton találja a stallumokat, tehát a közbeeső időben kellett történnie valaminek, ami miatt áthelyezték őket.

A STALLUMOK FESTMÉNYEINEK IKONOGRÁFIAI ELEMZÉSE

ELŐKÉPEK

A rendház *historia domus*a is megemlíti, hogy Gergelyi Ferenc a stallumokat „szépen kifestette különböző remeték képeivel, azokat körülvevő föliratokkal és bölcsességekkel, amelyeket a könyvtárunkban lévő könyvből származó rézmetszetekből vett”³⁴. Tehát nem saját kompozíciókat látunk, hanem a festő a korban teljesen természetes és elterjedt módszert alkalmazva metszetek alapján készítette a festményeket. A forrás nem nevezi meg a könyvet, de sikerült megtalálni az előképeket.³⁵ A stallumok festményeinek mintájául Jan Sadeler (1550-1600 körül) és

³⁴ i.m. Nagy András OFM, Budapest, 2006. 63.

³⁵ Köszönet Terdik Szilveszternek a metszetek felkutatásában nyújtott sok segítségért.

testvére, Rafael Sadeler (1555-1606) németalföldi rézmetszők Martin de Vos (1532-1603) flamand festő rajzai alapján készült rézmetszetei szolgáltak. A harmadik testvér, Aegidius Sadeler adta ki az első remete-sorozatot nyomtatásban, 1595 körül, Münchenben.

A flamand Sadeler család három generációja működött a XVI. század végétől Európaszerte, meghatározó szerepet töltve be az európai grafikus művészet fejlődésében. A rézmetszőként, kiadóként és metszet-kereskedőként dolgozó család első művészgenerációja: Jan Sadeler I, a legidősebb testvér, Raphael Sadeler I, és Aegidius Sadeler I. Antwerpenben születtek, de a kor politikai és vallási bizonytalanságai emigrálni kényszerítették őket. Kölnben, Frankfurt am Mainban, Münchenben, Prágában, majd Velencében dolgoztak, ahol állami és pápai kitüntetések is kaptak. Jan halála után (1600.) Raphael visszatért Münchenbe, de továbbra is részt vett a velencei családi vállalkozásban, amit Jan fia, Justus vezetett tovább. Hármójuk munkássága nyomán folytatta a következő generáció a művészeti tevékenységet, akik közül Aegidius Sadeler II, -aki II. Rudolfnak és udvarának dolgozott- lett a család legnevesebb tagja. A további generációk, bár már nem az őseiktől megszokott magas színvonalon, de még egy ideig fenntartották a családi hagyományt.³⁶

JEAN SADELER
Tous ces livres imprimés par lui ont été en grande vogue et ont été très recherchés par les amateurs de livres et de gravures. Il a été le premier à introduire en France les gravures sur bois et sur cuivre, et a été le premier à en faire des livres entiers. Il a été le premier à en faire des livres entiers, et a été le premier à en faire des livres entiers.

RAPHAEL SADELER
Raphaël Sadeler a été le premier à introduire en France les gravures sur bois et sur cuivre, et a été le premier à en faire des livres entiers. Il a été le premier à en faire des livres entiers, et a été le premier à en faire des livres entiers.

Jan I, Raphael I és Egidius I Sadeler portréi

Jan Sadeler I antwerpeni tartózkodása alatt 1572-től rézmetszőként tagja volt a Szent Lukács céhnek. Valószínűleg itt ismerte meg Marten de Vos-t, akivel a Sadeler fivérek még sok éven át sikeresen működtek együtt. Marten de Vos VI. század végi

³⁶ The Dictionary of Art, szerk. Jane Turner. - New York, Grove's Dictionaries, 27. köt.1996. 501-504.

festő és tervező, akinek festészetére Tintoretto műhelye és a velencei színhasználat volt nagy hatással. Rajzai alapján a Sadeler testvéreknek négy remetét ábrázoló sorazata készült el.³⁷ Először a „*Solitudo sive vitae patrum...*”³⁸, majd a „*Sylvae sacrae monumenta...*”³⁹. Az utolsó két remete-sorozat, a „*Trophaeum vitae solitariae...*”⁴⁰ (1598.) és az „*Oraculum anachoreticum...*”⁴¹ (1600.) már Itáliában készült. Az összefüggő kiadások átfogó képet adnak a korban nagy érdeklődéssel körülvett remetéről. A sorozatokban közös vonás, hogy mindegyiken középen egy remete főalakja látható, táji háttérrel és attribútumaikkal, sorszámozott lapokon. Alattuk két oszlopban a már említett latin nyelvű disztichonok olvashatóak, -melyeket a szécsényi festő is átírt a stallumokra. A felsoroltak közül a festő *Solitudo*-t, a *Sylvae sacrae*-t és az *Oraculum*-ot használta fel előképként a szécsényi stallumok képeihez.

A „*solitudo sive...*” első kiadásának címlapja

³⁷ i.m. Petneki Áron, Bp, 1987. 209.

³⁸ Teljes címe: *Solitudo, sive, Vitae patrum eremicorum: per antiquissimu[m] Patrem D. Hieronimu[m] eorumdem primarium olim conscripta* i ue] Ioannis et Raphael Sadeler, fratr[u] impensis scalpt. & excusa (címlap és 29 metszet, Frankfurt am Main, 1585 körül)

³⁹ Teljes címe: *Sylvae sacrae : Monumenta sa[n]ctioris philosophie quam severa anachoretarum disciplina vitae religio docunt.* (Címlap és 29 tábla, München 1594. Vilmos pfalzi választónak ajánlva)

⁴⁰ Teljes címe: *Trophaeum vitae solitariae. Illvstrissimo. et reverendissimo. D.D. Henrico Gaetano s.r.e. cardinali ...Joann. et Raphael Sadeleri fratres, Venetijs, 1598.* (címlap és 25 metszet, Velence 1598. Enrico Caetanonak ajánlva)

⁴¹ Teljes címe: *Oraculum anachoreticum. Sanctissimo Patri nostro D Clementi VIII. Pont. Opt. Max. An.D. MDC.* (címlap és 25 metszet, Velence 1600. VIII. Kelemen pápának ajánlva).

A forrás említi, hogy a könyvtárban lévő könyvből származnak az előképek⁴². Azonban sem a későbbi régi könyves leltárakban, sem a könyvtár 1768-as katalógusában nem találunk a Sadeler metszetekre utaló feljegyzést.⁴³ Lehetséges, hogy a festő vitte magával tovább, vagy a rend festőtagjai adták-vették egymás között, minthogy a korban ezek az előképek nagy kereskedelmi értékkel is bírtak. A metszetes könyvek mintalapként szolgálva sokszor nagy utakat bejártak, és terjedtek. Akárhonnan valók voltak is a metszetek, mindenképpen egy gazdag gyűjtemény lehetett, hiszen a stallumokon található képek három különböző sorozatból vannak kiválogatva, tehát a festőnek mindhárom birtokában volt. Az is elképzelhető, hogy az egyes lapok egy könyvbe voltak kötve, hiszen a forrás egy könyvről beszél.

A „*Sylvae sacrae...*” első kiadásának címlapja

Az „*Oraculum anachoreticum...*” első kiadásának címlapja

Az bizonyos, hogy Gergelyi ezeket a metszeteket használta a témához és a kompozíciókhoz segédletül. Kérdéseket vet azonban fel, hogy miért van az összes kép tükrözve az előképekhez képest? A válasz keresése során kiderült, hogy a metszetsorozatok több kiadást is megértek. A másolatok alján általában meg is találjuk a készítő szignóját, illetve egy számmal jelezve, többnyire a bal alsó sarokban, hogy hányadik kiadásból való a kép. A

⁴² „...amit a könyvtárunkban lévő könyvből származó rézmetszetekből vett...” i.m. Nagy A. Bp, 2006.

⁴³ Köszönet Fáy Zoltánnak a levéltározásban való segítségért.

Sadeler testvérek metszeteit, sokan feldolgozták utánuk.⁴⁴ Az utódkiadások nagyon hasonlítanak, de nem teljesen azonosak az eredetiekkel. Nyomon követhetők a későbbi műhelyek stílusjegyei, rajzi, felfogásbeli különbségei. A legszembeütőbb változás, hogy a későbbi kiadók tükrözték a Sadelerek képeit. Ennek oka a másolási eljárásban keresendő, mivel ha az eredeti metszetről másolták a későbbi dúcokat, ez a képek megtükrözött helyzetben való újranyomtatását eredményezte. Véleményem szerint Gergelyi Ferenc nem az eredeti Sadeler-féle metszeteket használta, hanem valamelyik utódkiadást, mert a stallumokon is következetesen tükrözve találjuk a kompozíciókat az eredetiekhez képest. Alátámasztja ezt az is, hogy a szécsényi táblaképek egyértelműen idézik a metszeteket, de nem kopírozott másolatai annak, csak a kompozíciót vette át a festő. Sok helyen például nincs megfestve a metszeten látható részletes és tágas táji háttér, csak a figurák vannak kiemelve. A festő tehát nyilván nem az eredeti változatot fordította át fejben, hanem a metszetek kompozícióját nézve, és annak alapján rajzolta fel a figuráit. A templom szentélye, – ahol a szerzetes az összes liturgikus esemény alatt helyet foglal, tehát igen sok időt tölt – tűnik a legalkalmasabbnak a szerzetesi vagy papi hivatás megerősítéséhez és tökéletesítéséhez segítséget nyújtó példaképek elhelyezésére. A stallumok képei így nem csak dekorációs célt szolgálnak, hanem fontos tanító szerepük is van. Felmerül tehát a kérdés, hogy vajon miért éppen remetéket festettek ezekre a kiemelt helyekre?

A szécsényihez is használt metszeteknek stallumképekhez való felhasználását láthatjuk még néhány helyen, így például a VII. században, Lengyelországban Pińczów egykori pálos kolostorában; a szandomiri bencés apácánál, a krakkói kármelita templomban a XVII. század utolsó negyedében, a XVIII. század elején pedig Rytwiany kamalduli templomában.⁴⁵ Tehát a szécsényi stallumok tematikája nem egyedi és jelentéktelen, nem is csak a metszetek közkedveltségének következménye, hanem tudatos választás, a kor ízléséhez és szellemiségéhez kapcsolódik.

⁴⁴ Néhány példa a sorozatok különböző helyen és időben történt kiadására, a teljesség igénye nélkül:

Sylvae sacrae monumenta anachoretarum, -1594-es müncheni kiadás; -. Párizs, 1606.

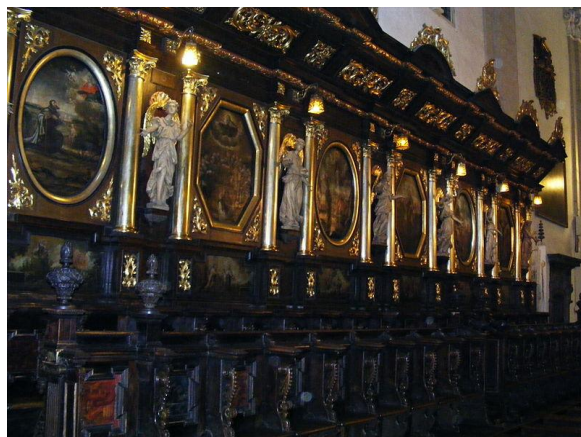
Solitudō, sive, Vitae patrvm eremicolarum, 1.Frankfurt am Main, 1597/9; -. Adriaen Collaert, 1600.k. Párizs; -.Thomas de leu, 1606, Párizs, (Adriaen Collaert után); -. Jacques Honervogt, 1620, /1666, Párizs; -. Jan van Halbeeck, 1622, Párizs; -. Laurent Cars, 1748Párizs; -. Augsburg, 1809

Oraculum anachoreticum -.Sadeler, Velence, 1600.; -. Halbeeck, Párizs, 1618. Ezt a példányt ma az Országos Széchényi Könyvtár őrzi.; -.

, Párizs,1620.;- Leclerc, Párizs, 1633.; -.1654 k. Párizs

Trophaeum vitae solitariae -.1598. Sadeler, Velence; -. Párizs, 1606., 1654. Párizs

⁴⁵ i.m. Petneki Á. Bp, 1987. 209.

A krakkói kármelita templom festett stalluma

Pińczów egykori pálos kolostorának festett stallumai

Festett stallumok Rytwiany kamalduli templomában

A trienti zsinat (1545-63) és a reformáció után megindult a katolikus megújulás is, ami a szerzetesrendeket sem hagyta változatlanul. Az új alapítású rendek mellett (mint például a jezsuiták), a régiek is megújításra szorultak. A reformok általában (beleértve a protestánsokat is) a régiekhez, az „eredetihez”, az „ősállapothoz” kívántak visszanyúlni. Így kézenfekvő példaképpé váltak az egyház, de még inkább a szerzetesrendek által az ősidőktől tisztelt egyszerűségben és elmélyültségben élő remeték⁴⁶. A szír, egyiptomi és palesztin pusztaságokban élő első remeték, majd nyugati utódaik, akik a legtöbb korai európai szerzetesrend alapítóit is adták (pl. Szent Benedek-bencések, Szent Brúnó- karthauziak, stb.), mindig is nagy tiszteletben álltak, és a megújulásra való igény idején ideális -bár elérhetetlen- példaképpé váltak. Ez a folyamat a humanizmus miatt is egyszerűbbé vált, hiszen elkezdtek érdeklődni a régi keresztény szövegek iránt is, amik között bőven találhatunk remetékről szóló leírásokat, életrajzokat is. Az egyik legeredetibbek a remeteséget személyesen ki is próbáló Szent Jeromos írásai, a *Vitae Patrum* címen ismert remeteéletrajzok, amiket később a jezsuita Heribert Rosweyde egészített ki és adott ki 1615-ben. Ezek szellemiségében születtek Marten de Vos rajzai, a Sadelerek metszetei, majd a szécsényi stallumok is. Egyidejűleg kialakul egy sajátos „magány-irodalom” is, szerzetesek körében is, amelynek lényege, hogy az ember leginkább a csendes magányban tud Istennel személyes kapcsolatba kerülni. Ez a folyamat a korra jellemzően a vallásosság egyre inkább személyesebbé válását is mutatja, valamint sajátosan kapcsolódik a kor manierista irodalom eszményképéhez (*"O beata Solitudo, O sola Beatitudo!"- Ó boldog egyedüllét, ó egyedüli boldogság!*) is.⁴⁷ A remeteség, mint eszmény hősies önmegtartóztatást kíván, a barokk kor hőse pedig az ideális keresztény lett, mint például Loyolai Szent Ignác is, aki tudatosan hősiesen gyakorolta ezeket az erényeket.⁴⁸ Róla is tudjuk milyen fontos

⁴⁶ A görög *erémítás* (*erémos* = pusztaság, magányos) szóból ered, latinul: *eremos*. Az *anachoréta* vagy *hészüchiaszta* is ennek a szónak görög szinonimái. A *coenobita* ellentéte (tehát magányos). Keleten azt a monachost jelenti, aki magányosan él, de követi a hagyományos előírásokat. Nyugaton különböző remete regulákat ismerünk, és a remeteségnek különböző korszakait különíthetjük el. (1.: a kezdetektől a X. századig, 2: A X. századtól a reneszánsz korig, - félremete csoportok, Benedek, Ágoston és Ferenc reguláit alkalmazzák életükre., 3: A francia forradalomig – új remete-rendek, vagy kongregációk függetlennednek az ősi szerzetesrendektől., 4: Napjainkig- új csoportok élnek új, vázlatosabb szabályok alapján.): Puskely Mária: *Kétezer év szerzetessége*, Budapest, 1998, 1068.

⁴⁷ i.m. Petneki Á. Bp, 1987. 209.

⁴⁸ René Fülöp-Miilet: *Macht und Geheimnis der Jesuiten*. Kulturhistorische Monographie. Leipzig-Zürich, 1929. 47-48.

szerepet töltött be életében a remete életmód gyakorlása (Manréza). A jezsuiták mellett más középkori eredetű rendek is példaképül állították a remeteséget, mint például a pálosok és a karmeliták. (Ez utóbbiak esetében éppen a Sadelerek idejében 1594-ben következett be szakadás, a szigorúbb, remetei életmódot választó sarutlan karmeliták kiválásával⁴⁹) A „remetekultusz” megjelenését még számos helyen tetten érhetjük, melyre érdemes egy rövid kitekintést tenni, az ábrázolások jobb megértése érdekében.

A barokk művészetben igen kedvelt téma volt a vadregényes tájban megjelenő remeték ábrázolása. Talán legjellegzetesebb példája ennek a „Szent Antal megkísértése” feldolgozások, vagy Remete Szent Pál és Szent Antal beszélgetése, illetve a bűnbánó Magdolna ábrázolások (amik népszerűségét fokozta, hogy a hiányos öltözetű nőalak megjelenítése sok lehetőséget rejtett magában). A remete képek valódi zsánertémává váltak a XVIII. században, a rengeteg közül csak néhány példa Gerard Dou (1613-1675), Mattia Preti(1613-1699), Jusepe de Ribera (1591-1652) remetéket ábrázoló képei, még sok más festő művei mellett. Egészen a biedermeier remeteidillig (pl. Carl Spitzweg, Ludwig Richter) rengeteg ilyen témájú ábrázolást találunk.

Nemcsak elmélkedések és képzőművészeti alkotások, hanem a barokkban elterjedt sajátos műfajnak, a jezsuita iskoladramának is kedvelt témájává váltak a remeték.⁵⁰ Mindezen műfajok hatása nem hagyta érintetlenül az arisztokráciát sem. A barokk vallásosság egyik jellegzetes megnyilvánulása az ún. *eremitage*-ok építése. Ezek különböző formában emlékeztették a tulajdonosokat a magánynak a lélekre gyakorolt jótékony hatására és a múlandóságra, ösztönözve őket, hogy legalább néha a csodált remeték nyomdokain járjanak. Ezek kezdetben tényleg a világtól való elvonulás helyei voltak. Példa erre Lippay György esztergomi érsek-prímás pozsonyi kertjében álló *eremitarium* hatalmas Szent Jeromos szoborral felszerelve, (amivel szemben a Parnasszus volt látható, múzsákkal és pegazussal). A kis remeteségben optikai nézőszekrénykében láthatóak voltak a remeték makettjei, amik megfelelő helyről nézve életnagyságúnak hatottak.⁵¹ Ennek a jelenségnek egy másik, extrém példája, amint Franz Sporck gróf a XVIII. század elején észak-csehországi birtokán berendezte Szent Antal és Szent Pál remeteségét, sőt, az erdőben kifaragtatta természetes sziklából a

⁴⁹Puskely Mária: Kétezer év szerzetessége, Budapest, 1998, 608.

⁵⁰Pigler Andor: Barockthemen. Bd. I. Bp. 1974. 419-424., 451-464.

⁵¹Rapaics Raymund: Magyar kertek. Bp. é.n. 88—89.

remetebarlangja előtt a földre boruló Guarinus és Onufrius remetéket⁵². Létrejöttek még a barokk korban is „igazi” remeteségek. Egy-egy búcsújáróhely, „szentkút” közelében (vagy nagybirtokos parkjában) kolostorokból eltávozó buzgó szerzetesek vonultak el a világból biztosabb üdvözülés reményében. Így például pusztazámori birtokán, Menter Mihály nagyszombati főbíró alapított a Jeromos atya néven remete életet élő ferences szerzetes (valójában Lenthly István) számára remetelakot és kis templomot⁵³. Ezen példák is mutatják, mennyire elterjedt jelenség volt a korban a remeték csodálata, tisztelete és példaképül választása, illetve mennyire tudatos a szécsényi stallumok témaválasztása.

A METSZETELŐKÉPEK KIVÁLOGATÁSÁNAK FORMAI SZEMPONTJAI

A metszetek ismeretében annak kérdése is eszünkbe juthat, hogy a több mint száz darabot tartalmazó sorozat tagjai közül miért éppen ezt a 24-et választották ki a stallumra. A válasz valószínűleg egészen prózai okokban keresendő: ha jól megfigyeljük a remete alakok testtartását, láthatjuk, hogy mindegyik figura az oltárnak megfelelő irányba „tájolva” van, arccal mindannyian az oltár felé fordulnak. Talán ez volt a legfontosabb szempont a válogatásnál, amihez esetleg járulhattak továbbiak is. (Például a szécsényi rendházban élő szerzetesek neveivel is összefüggésben lehetnek a választott remeték, de ennek megállapításához eddig nem állt rendelkezésre elég adat.)

⁵²i.m. Petneki Á. Bp, 1987. 211.

⁵³Pest megye műemlékei 1. köt. Bp. 1958.679-680.

STALLUMOK FESTMÉNYEINEK ELEMZÉSE

A FELIRATOK TÜKRÉBEN

A szécsényi stallumokon - mint már fenn említettem- latin nyelvű disztichonok olvashatóak, amik értékes adalékkal szolgálhatnak a műtárgy jobb megértéséhez, a remetek azonosításához és a kor gondolkodásához. Sok közülük igen nehezen volt kibetűzhető a kopások és lakkok elváltozásainak hatására, de még éppen időben voltunk ahhoz, hogy le lehessen őket jegyezni. Az eredeti írások pontos leírása után elkészült a latin feliratok „normalizált” változata, (rövidítésektől való feloldással), valamint a latin szövegek magyarra fordítása is,⁵⁴ amit eddig tudtommal senki sem készített el. A feliratokat a következő sorrendben írtam le: 1. Eredeti alak, 2. „normalizált” alak, 3. magyar fordítás.

A feliratok disztichonban íródtak. A disztichon (görögül „*kétsoros*“) egy hexameterből és egy pentameterből álló versforma. Ennek megfelelően tagolva írtam le őket. A // -jel sortörést jelent. A felső kettő a képek fölött, az alsó két sor a képek alatt található a stallumokon.

A latin rövidítések helyes értelmezésének szabályai közül néhány:

1. & az et (és) jele.
2. A szöveg kétféle s-t használ. Az egyik a mai s, a másik hosszúkás és könnyen összekeverhető az f betűvel. Jelentés megkülönböztető szerepe nincs, szókezdő vagy szóbelseji helyzetben fordul elő, szó végén soha.
3. A szöveg az n-t vagy m-t (nazálist) tartalmazó szótagokból időnként kihagyja a betűt, jelölésére a szótag betűi fölött vízszintes vonalkát alkalmaz, pl. nō: non; vīclis: vinclis (vinculis).
4. A szóvégi q₂ a -que tapadószócska rövidítése, jelentése: és (az adott szó elé értendő). A kis kettesre, hármaskára, z betűre, vagy;-re emlékeztető jelet mindenütt ²-nek írtam át.
5. A helyhiány miatt bizonyos szavakat egybeírtak, ezeket az átírásban értelem szerint különválasztottam.

⁵⁴Ezúton is szeretném megköszönni Lakatos Bálintnak a fordításban nyújtott sok segítséget.

6. A sorvégi = : elválasztójel.
7. Az à, ô, û, ū jellegzetes XVIII. századi írásmód: a magánhangzó hosszúságát jelöli, jelentés megkülönböztető szerepe van, az értelmezést segíti; ugyanakkor a normalizált átírásban nem szokásos. A restaurálásnál fontos figyelni ezekre, mert korjelző szerepük van.
8. Az ÿ két i helyett áll: ii
9. v és u állhat a másik helyett.
10. VV: W.
11. Egy esetben (Apolloniusznál) előfordul r-es rövidítés: ř: rr.

**A STALLUM SZÖVEGEI, NÉHÁNY SZÓVAL A KÉPEN SZEREPLŐ REMETÉRŐL,
ÖSSZEVETVE A METSZETES ELŐKÉPEKKEL ILLETVE A STALLUM KÉPEIVEL:**

I. Mária-stallum (leckeoldal/jobbs oldal)

I-1. Hieronymus (Szent Jeromos)

Multiplici pollens doctrina HIERONYMVS, oris // Et varÿ: mirô præditus eloquiô.
Acta patrum sectans veterum vestigia, sacro // Vitas ipsorum sculpsit in aere stylo.

Multiplici pollens doctrina Hieronymus oris // et varii: miro præditus eloquio.
Acta patrum sectans veterum vestigia sacro // vitas ipsorum sculpsit in aere stylo.

*Számos tudományban jártas Jeromos, és sokféleben: csodás ékesszólással szónokolt.
Az (egyház)atyák tetteit követve és a régiek nyomát a szentségben; életüket
íróvesszőjével véste ércbe.*

A szöveg a 420-ban elhunyt egyháztanító bibliafordítói tevékenységét emeli ki. A metszeten és a festményen látjuk még jellemző attribútumait: hiányos öltözetben, aszketikus öregember, a kezében lévő kövel mellét veri (az önsanyargató remete képét bemutatva), előtte Biblia és kereszt (utalva a Jeromos által elkészített, máig nagy jelentőségű Vulgáta Bibliafordításra és egyéb számos irodalmi művére, valamint az általa folytatott heves hitvitákra), mellette bíborosi kalap a földön, (Jeromos pápai tanácsadó és pap is volt) és az oroszlán (ez egy arról szóló legendájára utal, mely szerint egyszer egy oroszlán talpából kihúzta a tüskét, ami után az állat hűségesen kísérte mindenhová.)⁵⁵ A stallumok egyik legszebb részletekkel, festéstechnikával készített és legépebben megmaradt képe.

Hieronymus (Jeromos)

A Jeromosról készült metszet Sadeler-féle első kiadása.

⁵⁵i.m. Puskely M. Bp, 1998. 533-534.

I-2. Blasius (Szent Balázs)

BLASIVS hoc latuit spelaeo conditus, inter // Non tutus ciues tutus at ille feras.
Nam cui blandita est vis saeva libÿstidis ursae // Hunc laniare hominis prô furor ausa
manus.

Blasius hoc latuit spelaeo conditus; inter // non tutus cives, tutus at ille feras.
Nam cui blandita est vis saeva libÿstidis ursae, // hunc laniare hominis, pro(h) furor,
ausa manus.

Itt rejtőzött Balázs a barlangban: nem volt biztonságban a polgárok között, ám biztonságban van a vadállatok között. Hiszen akinek cirógatnivaló a libiai medve vad ereje, azt (ti. Balázst) az emberek keze – micsoda örület! – szét merné tépni (=megölné).

A vers az örmény, remeteségbe vonult Balázs püspök (megh.: 316.) életéről és haláláról beszél. A szentet a legenda szerint vadállatok vették körül, őrizve őt és engedelmeskedve neki. 316-ban Agricola nevű római helytartó elfogatta, majd különböző kínzások után végül lefejezték. A róla készült stallumképen Balázs az égnek emelt összekulcsolt kezekkel imádkozik, mellette különböző állatok láthatóak, érdekesség a háttérben látható teve alakja.⁵⁶

Blasius (Balázs)

A Blasiusról készült metszet első kiadása

⁵⁶ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent23.html> (2012. 10. 13.)

I-3. Gvilielmus (Szent Vilmos)

Hic GVILIELMVS erat Dux et crucis impius hostis, // Bernardo victas sed dedit ille manus.

Ante vorax milesq2 ferox, nunc mitior agno // Nec Mars, nec mors sub casside, vita latet.

Hic Guilielmus erat dux et crucis impius hostis // Bernardo victas sed dedit ille manus.
Ante vorax milesque ferox, nunc mitior agno // nec Mars nec mors sub casside vita latet.

Ez a Vilmos herceg volt és a kereszt bösz ellensége, de győztes kezét Bernátnak adta
(= belépett a ciszterci rendbe)

Azelőtt nagyevő és ádáz katona, most szelidebb a báránynál; sem Mars (a hadisten, átv. a háború) sem a halál, hanem az élet rejtőzik a sisak alatt.

Aquitániai Szent Vilmos (megh.: 812), Nagy Károly császár egyik legkiválóbb politikusa és hadvezére, herceg, gróf stb., Szent Bernát hatására élete végén az egyszerű ciszterci szerzetesi életet választotta⁵⁷. A stallum képén a földön ülő, imádkozó Vilmost látjuk a kilétére utaló katonasisakkal a fején. Mögötte barlangja, feje fölé hajlik egy a képmezőt uraló lombos faág.

Gvilielmus (Vilmos)

A Vilmosról készült metszet egyik utódkiadása

⁵⁷ Dedek Crescens Lajos (1862-1933) Szentek élete: különös tekintettel a magyar szentekre és azokra, akik Magyarországon az ősrégi időktől fogva kiváló tiszteletnek örvendenek, valamint a különböző védőszentekre, Budapest, 1. köt., Pallas, 1900, 182-183.

I-4. Ephrem (Efrém)

Soli sic ardens Basilius paruit EPHREM, // Cui dedit Argolico posset ut ore loqui.
Non secus ac presens Venturus ab aethere Iudex // Terruit hunc: terrent quando futura
malos.

Soli sic ardens Basilius paruit Ephrem, // cui dedit Argolico posset ut ore loqui.
Non secus ac presens venturus ab aethere iudex // terruit hunc: terrent quando futura
malos.

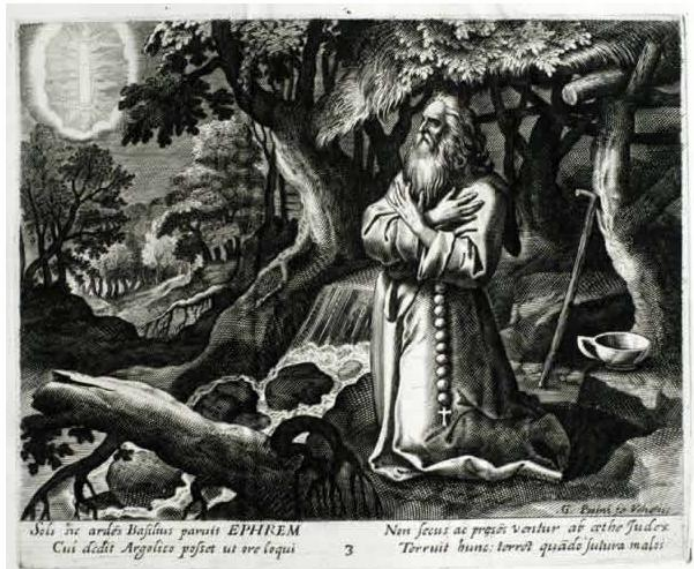
*A napnak így égő (Nagy Szent) Vazul gondozta Efrémet, akinek azt adta, hogy képes
legyen argoliszi (=görög) nyelven beszélni.*

*Efrémet még maga és az égből eljövő jelenlévő Bíró sem rémítette meg: az eljövendő
dolgok riasztják el a gonoszokat*

A kissé nehezen értelmezhető szöveg első része arra utal, hogy a hagyomány szerint a
szír Efrémet (megh. 373-ban) Nagy Szent Vazul szentelte diakónussá. A Nap a régi
szövegekben Krisztust jelképezi. A Krisztusért mindenét odaadó, szegénységben élő és
igen lelkes ember „ég” a „Nap”nak

Ephrem (Efrém)

Az Efrémről készült metszet egyik utódkiadása

I-5. Lipardus (Liebhard?)

Mittebat socium certos LIPHARDVS in usus, // Liphardvs, frater cui Leonardus erat.
Ecce sequens Iuvenem baculo sese implicat angvis // At sibi dimidium cernit abesse sui.

Mittebat socium certos Liphardus in usus, // Liphardus, frater cui Leonardus erat.
Ecce sequens iuvenem baculo sese implicat angvis, // at sibi dimidium cernit abesse sui.

Társát Liphardus bizonyos ügyekben küldte, Liphardus, akinek Lénárt volt a testvére (remetetársa).

Íme, egy kígyó az ifút követve rátekeredett annak botjára, ámde saját magának felét látja hiányozni.

Liphardus (meg. 550.körül) sikeres orleansi ügyvédből lett remete, és a Loire-menti Meungban alapított monostort. Amint a szövegünk is kiemeli, Lénárttal együtt remetéskedett egy ideig. A disztichonban említett jelenetet illusztrálja a kép és a metszet is, amint Liphardus egy kunyhóból hátra tekintve egy botra tekeredett kígyót lát, aminek feje elvált a testétől. Mellette a kép szélén egy apróbb, talán női figura, szintén hátra forduló testtartásban.

Liphardus

A Liphardusról készült metszet első- (fent) és egyik utódkiadása (lent)

I-6. Apollonius

Solivagus postquam primis errasset ab annis, // Austerae vitae cultor APOLLONIVS.
Linquere desertum divina voce iubetur, // Legisque in populū spargere dogma sacrae.

Solivagus postquam primis errasset ab annis, // austerae vitae cultor Apollonius,
Linquere desertum divina voce iubetur, // legisque in populum spargere dogma sacrae.

Miután az első évektől kezdve egyedül vándorolva tévelygett a zord életmódot kedvelő Apollonius, isteni szó készítette, hogy a pusztát elhagyja és hogy a népre hintse a szent törvények tantételeit.

Apollonius valószínűleg itt az Aleandriai Apollonius személyét jelöli, aki Szent Philemonnal szenvedett vértanúságot 286-ban, Diocletianus keresztényüldözése alatt.

Apollonius

Az Apolloniusról készült metszet első kiadása

I-7. Saba (Száva)⁵⁸

Supra homines supraq₂ feras evasit in altum // SABA, vide rupes, invia saxa vide.
Huc tamen et panes, et aq₂vam pia turba ferebat, // Qvo non ascendit Numinis altus amor.

Supra homines supraque feras evasit in altum // Saba, vide rupes, invia saxa vide.
Huc tamen et panes et aquam pia turba ferebat, // quo non ascendit Numinis altus amor.

Az emberek és a vadállatok fölé emelkedett a magasba Száva, nézzétek szirtek, nézzétek úttalan (=megközelíthetetlen) sziklák!

Ide mégis kenyereket is és vizet is vitt az ájtatos sokaság, amelynél nem szállt magasabbra a Magasságbeli magas szeretete.

A Kappadókiában született Szent Száva (439-532)⁵⁹, az ú.n. Nagy Laura remeteközösség alapítója volt. A szöveg arra utal, hogy Száva egy oszlop tetején élt öt évig, majd egy magas hegyen lévő barlangba húzódva remetéskedett, ahol kosarakat font, ahol tanítványai látták el élelemmel. A stallum őt ábrázoló képe nagyon rossz állapotban van, alig látszik rajta valami: a jobb felső sarokban egy –valószínűleg utólag átfestett– fej látható, a bal felső sarokban egy fa ágai vehetők ki. A metszet alapján azonban rekonstruálni lehet a kompozíciót, amelyen Száva egy magas barlangban ül, és könyökére támaszkodva olvas. A kép bal alsó sarkában a hegyre fölkapaszkodó zsákos figura talán éppen neki hoz élelmet.

Saba (Száva)

Szaváról készült metszetek utódkiadásai

⁵⁸ Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 12. köt. Budapest, 1993, 466.

⁵⁹ i.m. Puskey M. Bp, 1998, 1093.

I-8. Didymo (Didümosz)⁶⁰

Tanta fuit DIDYMO sancta constantia vita, // Corripere ut possent nulla venena Virum.
Non draco, non aspis, non vipera saeva nocebat, // Illaesus cunctis perstitit usque malis.

Tanta fuit Didymo sancta constantia vita, // corripere ut possent nulla venena virum.
Non draco, non aspis, non vipera saeva nocebat, // illaesus cunctis perstitit usque malis.

Akkora volt Didümoszban az állhatatosság a szentségi életben, hogy semmiféle méreg nem volt képes elpusztítani.

Sem a sárkánykígyó, sem az áspiskígyó, sem a vad vipera nem ártott neki: minden bajtól sértetlen maradt.

Didimusz (megh: 398.) nagy alexandriai hittudós volt, többek között Szent Jeromos és Rufinusz tanítója. Gyermekkora óta tartó vaksága miatt nem lehetett pap, de tanítóként hatalmas teológiai iskolát hozott létre. A metszet itt is nagyon megkönnyíti az elpusztult kép maradványainak értelmezését.

Didymo (Didimusz)

A Didimuszról készült metszet első kiadása

⁶⁰Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 14. köt. Budapest, 1993, 693.

I-9. Ammon (Amun)

AMMON in Nitra squallentis cultor eremi, // Multiplicis fulget fons & origo boni.
Sacraque sparsurus pietatis semina fratrum // Undique sollicito conuocat ore gregem.

Ammon in Nitra squallentis cultor eremi, // multiplicis fulget fons et origo boni.
Sacraque sparsurus pietatis semina fratrum // undique sollicito conuocat ore gregem.

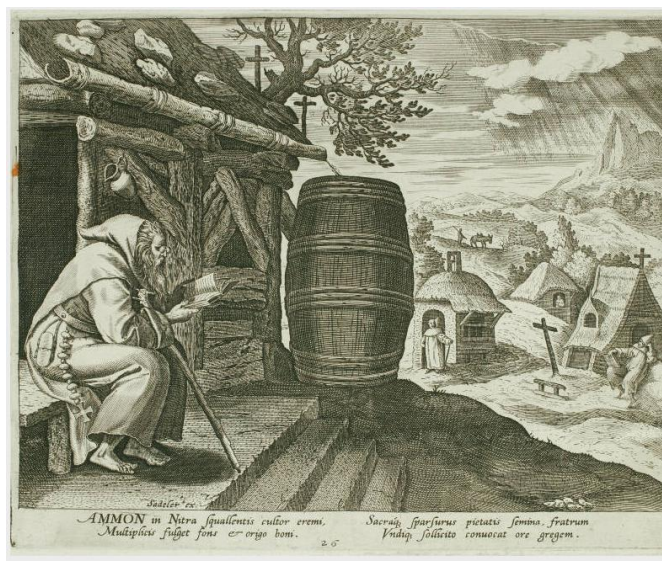
Nitrián a zordon remeteéletet élő Ammón a sokszoros jószág forrásaként és kiindulópontjaként tündökölt.

Az ájtatosság szent magvait szórni készülve a testvérek gyülekezetét mindenhol sűrgető szájjal hívja egybe.

Ammon (meghalt: 356 előtt) nitriai anachoréta volt a III-IV. Században. Kényszerített, húsz évig tartó, szüzességben leélt házassága után, a rokonok halála után a nitriai hegyekbe vonult vissza, Alexandria mellé. Remete Szent Antal tanácsára a Nitria-hegyen lakó többi remetét közösséggé szervezte, (erre utal a disztichon szövege is). Az Ammont ábrázoló festmény igen rossz állapotban van, valószínűleg át lehet festve, mert festésmódja feltűnően gyenge minőségű (a többi, alsó sorban található képhez hasonlóan). A metszet segítségével könnyebb megértenünk a kompozíciót: Ammon egy könyvet olvas remetekunyhója előtt ülve, a háttérben a közeledő esőfelhő alatt az általa alapított nitriai remeteközösség többi tagja látható, amint saját kunyhójuk előtt elmélkednek. Érdekes a kompozícióban központi helyet elfoglaló hatalmas esővízgyűjtő hordó.

Ammon

Az Ammonról készült metszet első kiadása

I-10. Malchus (Málkus)⁶¹

Acta prius fuerat cui vita monastica, MALCHVS // A Saracenis captus ouile regit.
Prefectusq₂ gregi curat pecus; hinc preeunte, // Numine coenobii tecta adamata subit.

Acta prius fuerat cui vita monastica Malchus // a Saracenis captus ovile regit
praefectusque gregi curat pecus; hinc preeunte // numine coenobii tecta adamata subit.

Malchus, akinek korábban szerzetesi élete volt, miután a szaracénok elfogták, juhaklot irányított és juhászként gondot viselt a barmokra, majd isteni szóra az (égi) kolostor gyémánt teteje alá ment fel (= a mennybe költözött).

Megjegyzés: a metszeten Praefectusque alak látszik; az e ae-t jelöl, de ezt a stallum készítésekor nem vették figyelembe vagy félrenézték.

Malchust szülei házasságra akarták kényszeríteni, ezért a pusztába menekült ahol közösségével remete életet élt. Egyszer aztán fel akarta keresni a szülői házat és haza indult. Útközben szaracénok foglya lett, akiknél juhokat kellett őriznie. A metszeten látható hangyák azt a történetet ábrázolják, mikor a hangyák rendezettségét látván Malchusnak a szerzetesi élet szépségei jutottak eszébe. A festmény igen rossz állapota miatt csak a metszet segítségével tudjuk értelmezni a képet. Néhány részlete (mint a földön lévő edények közül néhány) közelről még kivehető.

Malchus (Málkus)

*AMálkusról készült metszet első- (fent)
és egy utódkiadása (lent)*

⁶¹ Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 8. köt. Budapest, 1993, 562.

I-11. Brúnó⁶²

Carthausiae rupem BRVNO petit auctor, et arctis // Ora ligat vndis, debilitatq₂ fame.
Vitae causa fuit timor hunc vox mortua fecit, // Qvam pius est, sanctum qvi facit, ille
timor.

Carthausiae rupem Bruno petit auctor et arctis // ora ligat undis debilitatque fame.
Vitae causa fuit timor hunc vox mortua fecit, // quam pius est, sanctum qui facit, ille
timor.

*Chartreuse szirtjét foglalta el Brúnó rendalapítóként; jeges vízzel fogta be a száját és
gyötörte az éhséggel.*

*Életvitelének a félelem volt az oka, ezt a halandó szó tette: milyen kegyes az a félelem,
amely szent dolgot idéz elő!*

Szövegünk Brúnóról (1030k.-1101), mint a karthauzi rend alapítójáról beszél, melynek második fele utalás a szent legendájára, amely szerint egy tanártársa temetésekor a holttest megszólalt. A festményen szinte semmi sem látszik, csupán sejteni lehet a metszet segítségével rekonstruálható kép eredeti elrendezését. Brúnó mögött az általa alapított remeteség többi kunyhója és remetéje látható. Ő maga kunyhójában egy Mária szobor előtt imádkozó testtartásban látható. Megfigyelhető a két metszet különbözősége, például az utódkiadásban szereplő Brúnó feje köré rajzolt sugaras dicsfény.

Bruno

A Brúnóról készült metszet első- (fent) és egy utódkiadása (lent)

⁶² Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 2. köt. Budapest, 1993, 53. i.m. Puskey M. Bp, 1998, 206-209.

I-12. Martinianus

Primitias aevi Domino floremq₂ Iuventae = // Donat, et in latebras MARTINIANUS abit.

Naufraga suscipitur Virgo, fit naufragus ipse // Cuidam Delphinum terga per aeqvor iter.

Primitias aevi Domino floremque iuventae // donat et in latebras Martinianus abit.

Naufraga suscipitur virgo fit naufragus ipse, // cuidam dephinum terga per aequor iter.

Fiatalkorát és virágzó ifjúságát az Úrnak adományozta és rejtékhelyre vonult el Martinianusz.

A hajótörött Szűzet (azaz Szűz Máriát? vagy: egy hajótörött szűzet) mentett meg, majd ő maga is hajótörött lett, neki egy delfin háta volt a tengeren át az útja.

(ti. delfin vette a hátára; a feliraton szereplő „Delphinum” alak feltehetően elírás „delphini” helyett.)

Martinianus

Primitias aevi Domino floremq₂ iuventae 16 Naufraga suscipitur Virgo, fit naufragus ipse.
Donat et in latebras MARTINIANVS abit. Cui sunt Delphinum terga per aequor iter.

A Martinianusról készült metszet egyik utódkiadása

II. Jézus-stallum (jobboldali stallum)

II-1. Salamon (magyar király)⁶³

Rex erat Hungariae SALOMON, fugiensq₂ nepotis // Arma, subit sylvam; sylva repente placet.

Et sceptrum, ac reditum spernens, nō abstulit, inquit // Sed mihi mutavit patria regna nepos.

Rex erat Hungariae Salomon fugiensque nepotis // arma subit sylvam; sylva repente placet.
Et sceptrum ac reditum spernens non abstulit, inquit // sed mihi mutavit patria regna nepos.

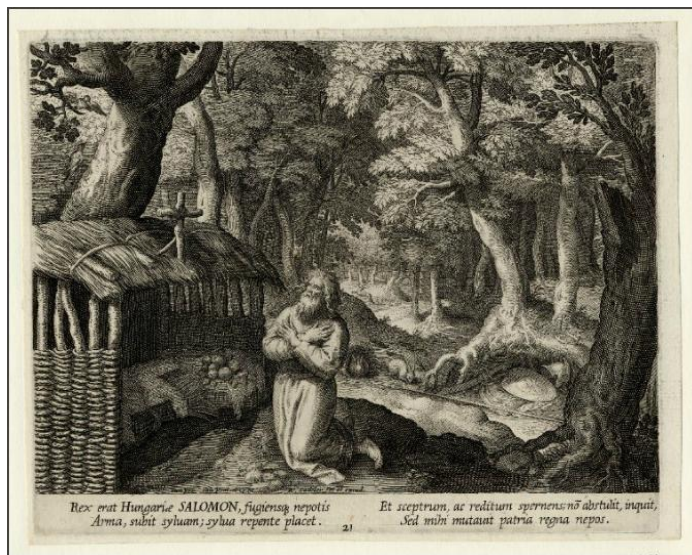
Salamon Magyarország királya volt, aki menekülve az unokaöccse fegyverei elől az erdőbe vetette be magát; az erdő rögtön kedvére való volt.

Mind jogarát mind visszatértét megvetve így szólt: az unokaöcsém nem űzött el, hanem számomra kedvezően változtatta meg az atyai uralmat.

Salamon I. András fia, 1052-ben született. I. Béla fiaival, (Géza, László, Levente) szerencsétlen háborúkba bocsátkozik. Kudarcos uralkodása után a szerencsétlen sorsú magyar király elmenekül, Isztriába, a későbbi néphit vezeklő remeteként tartotta számon. A Breviáriumban boldog Salamon remeteségéről ezeket olvassuk: *“...eltűnt a világ szemei elől, hazáján s a világon kívül remeteségbe vonult, nagy bizalommal, s reménységgel más, magasabb mennyei királyságot keresve, a nagy szigorúságban nem egyszer mennyei vigasztalásokat is élvezve. A remeteségben csak az ott növő gyökerekkel és vadgyümölcsökkel táplálkozott. Testét ciliciummal sanyargatta, durva állati bőrökkel ruházkodott, ágát száraz gallyak képezték, szomját vízzel oltotta. A testnek okvetlenül szükséges alvást virrasztással és munkával rövidítette meg, állandóan böjtölt, különben az éjjelek és nappalok többi részét szent énekek zengedezésében és imádságban töltötte. Végre sok csodával dicsőítve, az Úrhoz költözött. Isztria Póla városában temették el.”*⁶⁴ A róla készült képen Salamon egy erdei kunyhó előtt áhítatos imádságba mélyedve, kezeit mellén keresztbe téve látható. Mögötte a földön sisakja, kardja és koronája, ami volt királyságára utal.

Salamon magyar király

A Salamonról készült elsőkiadású metszet

⁶³ Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 11. köt. Budapest, 1993, 814.

⁶⁴ <http://www.szentozsebj.hu/modules.php?name=topics&file=nyomtat&cikk=legendak-4d9981164bedb> (2012. 10.09.)

II-2. Gvalfardus (Augsburgi Wolfhard/Gualfardo da Verona)

Augustae in Suevis ortus GVALFARDVS in urbe // Verona phaleris arte legebat eqvos.
Sylva magis placuit corpusq₂ urgere catenis // Praeteriens vetuit cymba latere diu.

Augustae in Suevis ortus Gualfaldus in urbe // Verona phaleris arte legebat equos.
Sylva magis placuit corpusque urgere catenis // praeteriens vetuit cymba latere diu.

*A svábiai Augsburgból származó Gualfardus Verona városában volt lószerszámkészítő.
Mégis jobban tetszett neki az erdő; testét bilincsekkel sanyargatta, továbbmenve nem
hagyta, hogy sokáig csónakban rejtőzzön.*

A Wolfhardként is ismert Gualfardus (megh. 1127.) germán, augsburgi származású bőrműves volt. Kereskedőként utazott Veronába, ahol szétosztva vagyonát a szegények között, az Adige folyó partján remeteségbe vonult. 20 évet élt itt, majd 1117-ben bevonult a veronai San Salvator kamalduli monostor szerzetesei közé. A szíjgyártók védőszentje. A festményen még többnyire kivehető a szent erőteljes alakja, karján láncokkal, előtte könyv és kereszt, mögötte az Adige folyó.

Gvalfardus

A Gvalfardusról készült metszet első- (fent)
és egyik utódkiadása (lent)

II-3. Ioannes (János)

Duxit IOANNES rigidam sine crimine vitam, // Affectus prauos sobrietate domans.
Rupe caua sedem sibi legit ibique petulcam, // Carnem sub mentis compulit ire iugum.

Duxit Ioannes rigidam sine crimine vitam, // affectus prauos sobrietate domans.
Rupe cava sedem sibi legit ibique petulcam // carnem sub mentis compulit ire iugum.

*János bűn nélküli kemény életet élt, bűnös indulatain mértékletességgel uralkodva.
Sziklamélyedésben választott magának lakást és ott teste bujaságát értelme igájával
szorította rendre.*

Remete (vagy egyiptomi) János (megh.: 394-ben) a szöveg tanúsága szerint is nagyon szigorú életet élt. A legenda szerint csak zöldségeken és gyökereken élt. Egy magas sziklán magát befalazva fogadta látogatóit, akiket bölcs tanácsokkal látott el.⁶⁵ A festményen, csakúgy mint a metszeten János egy magasan fekvő sziklamélyedésben, kezében könyvvel, imádkozva ül egy két faágból összetákolt kereszt előtt.

Ioannes (János)

*A Jánosról készült metszet első- (fent)
és egyik utódkiadása (lent)*

⁶⁵Dedek Crescens Lajos: Szentek élete, különös tekintettel a magyar szentekre és azokra, akik Magyarországon az ősrégi időktől fogva kiváló tiszteletnek örvendenek, valamint a különböző védőszentekre, Budapest, 1. köt., Pallas, 1900, 43.

II-4. Helias (Illés)

Pregravis HELIAS aetate, trementiaq₂ aegre, // Membra trahens, antri concava saxa calet.

Hortatur socios, ut vitae errata prioris // Purgantes studeant dia statuta sequi.

(Megjegyzés: „dia” helyesen „diva”)

Pregravis Helias aetate trementiaque aegre // membra trahens antri concava saxa calet.

Hortatur socios, ut vitae errata prioris // purgantes studeant diva statuta sequi.

A kortól megnyomorodott Illés remegő tagjait nehezen mozgatva a barlang öblös szikláit melegíti.

Biztatja a társait, hogy korábbi életük hibáit kijavítva törekedjenek követni az isteni törvényeket.

Helias (Illés)

Az Illésről készült metszet egyik utódkiadása

II-5. Zoerard (Szórád)⁶⁶

Haec toti ZOERARDE, orbi spectacula praebes // perdius & pernox sic Zoerarde sedes?
Cum pigro tam saeva geris certamina somno! // Si tu sic dormis, quis vigilare potest.

Haec toti Zorarde, orbi spectacula praebes? // perdius et pernox sic Zoerarde sedes?
Cum pigro tam saeva geris certamina somno! // Si tu sic dormis, quis vigilare potest?

Ezt a látványosságot, Szórádom, nyújtod az egész világnak? Szórádom, éjjel-nappal így ülsz?

Milyen vad küzdelmeket viselsz a tunya álommal! Ha te így alszol, ki képes virrasztani?
Szórád Lengyelországban született, majd a Nyitra melletti Zobor-hegyen belépett a bencés rend tagjai közé, ahol az András nevet kapta. Apátja engedélyével Trencsén mellett egy barlangban remetéskedett, itt is halt meg, elhagyatottan. A legenda aszerint nagybőjtben 40 szem dión élt, naponta egyen, ezt látjuk a festményen és a róla készült metszeten is. A képeken Szórád egy sajátos, elalvást megakadályozó szerkezetben látjuk, a feje köré szerelt abroncsról kövek lógnak alá, amelyek megütik a fejét, ha elaludna. A disztichon is erről a vezeklésről beszél.

Zoerard (Szórád)

A Szórádról készült metszet első- (fent)
és egyik utódkiadása (lent)

⁶⁶Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 1. köt. Budapest, 1993, 246.

II-6. Abraham (Ábrahám)

Primis ABRAHAM pietatis sedulus annis // Cultor, amans pura religione Deum.
Fortiter adversos fortunae pertulit ictus, // Obsequio cunctis dives, inopsque sibi.

A primis Abraham pietatis sedulus annis // cultor amans pura religione Deum.
Fortiter adversos fortunae pertulit ictus, // obsequio cunctis dives inopsque sibi.

Az első évektől kezdve Ábrahám a kegyesség buzgó művelőjeként Istent tiszta vallásossággal szeretve

a sors (szerencse) ellenkező csapásait egyre bátrabban eltűrte, alázatosságában mindenki számára gazdagként, a maga számára szegényként (= magát nem tartotta másokkal ellentétben elég alázatosnak). Megjegyzés: a metszeten szerepel, de a stallum feliratáról lemaradt a szókezdő A.

A Mezopotámiában élő Ábrahám remete (megh.:360-ban) kalandos életét röviden foglalja össze a latin szöveg a „sors csapásaiként”.Többek között ezek alatt érthetjük, mivel nem akart megházasodni, családjával való nem felhőtlen viszonyát. Emellett pogány községek megtérítése alatt üldöztetéseket élt meg, valamint nevelt lánya és unokahúga, Bűnbánó Mária felnevelésével való gondjait.⁶⁷A rossz állapotban lévő képen Ábrahám a kunyhójában látható. Az ablakon betekintő női fej valószínűleg Mária, a nevelt lánya.

Ábrahám

Az Ábrahámról készült metszet első kiadása

⁶⁷ Dedek Crescens Lajos: Szentek élete, különös tekintettel a magyar szentekre és azokra, akik Magyarországon az ősrégi időktől fogva kiváló tiszteletnek örvendenek, valamint a különböző védőszentekre, Budapest, 1. köt., Pallas, 1900, 316-320.

II-7.Vulmarus (Volmár/Wolmar)⁶⁸

VVLMARVS incoluit patrio loca proxima tecto, // Qvemq₂ tulit frater, pane beatus erat.
Saepe tulit, saepe hunc non reperit inde tabellam, // Pulsans, adventus nuntia signa
dabat.

Vulmarus incoluit patrio loca proxima tecto, // quemque tulit frater, pane beatus erat.
Saepe tulit, saepe hunc non reperit inde tabellam // pulsans adventus nuntia signa dabat.

*Vulmár az atyai házhoz közeli vidékeken lakott, és testvére tartotta el: a kenyértől
boldog volt.*

*(Testvére) gyakran viselte gondját, de gyakran nem találta meg, ezért aztán táblát
ütögetve adta hírül érkezésének jelét.*

Szent Vulmár (megh.:710-ben), házassága után át kellett engednie feleségét egy nemes úrnak. Ez után vonult kolostorba, ahol nagy életszentségben élt. A szöveg a testvéréről beszél, akivel egyszer véletlenül találkozott az erdőben. Bátyja hiába hívta haza, csak annyit engedett meg neki, hogy időnként ételt hozzon számára.⁶⁹ A stallum képén mára már Vulmár is nagyon rossz minőségben maradt meg. A metszet alapján azonban elképzelhetjük eredeti állapotában. A kép és a szöveg szoros összefüggésben állnak. A remete egy bokor mögé rejtőzve olvas, mögötte kunyhója látható, elé függesztve az említett kopogtató táblával. A háttérben a két emberi sziluett egyike talán az ételt hozó testvére.

Vulmarus (Vulmár)

A Vulmárról készült metszet első kiadása

⁶⁸Magyar katolikus lexikon, főszerk. Diós István, szerk. Viczián János, 15. köt. Budapest, 1993, 323.

⁶⁹Szentelek élete, szerk. Schütz Antal, h.n., második kiadás, 1995, 454.

II-8. Or

OR deserta colens pacuis accessa, flagrantēs // Ad Dominum fudit nocte dieq₂ preces.
Hic pluvialis aqua, et iunctae sylvestribus herbis // Crudae radices, potus et esca fuit.

[M]or deserta colens paucis accessa fragrantēs // ad Dominum fudit nocte dieque preces.
Hic pluvialis aqua et iunctae sylvestribus herbis // crudae radices potus et esca fuit.

Or a kevesek által megközelített pusztát lakva, (magát) ostromozva éjjel-nappal az Úr elé öntötte könyörgéseit.

Esővíz és az erdei füvek összegyűjtött durva gyökerei voltak itala és étele.

A képen Or valószínűleg átfestett alakja látható, amint egy nyitott könyv fölött, kis, kápolna szerű építmény előtt térdel. Minősége messze elmarad a fenti sorban levőkétől, ezért feltételezhető, hogy átfestették.

Or

Az Or-ról készült metszet első kiadása

II-9. Zenonis (Zénó)

ZENONIS membra esuries, errorq₂ viarum // Fregerat; à Superis sedibus Ales adest.
Panem offert, reditumq₂ docet; sed Daemonis artes // Ille cavens, voluit Vota praeire cibo.

Zenonis membra esuries errorque viarum // fregerat; a superis sedibus ales adest.
Panem offert reditumque docet, sed daemonis artes // ille cavens voluit vota praeire cibo.

Zénó tagjait az éhezés és a bolyongás (szó szerint: az utak tévedése) gyengítették meg, amikor a mennyekből szárnyas angyal jött segítségére: kenyeret hozott és a visszautat mutatta. De (Zénó) ördögi mesterkedéstől tartva az imádságot vette előbbre a kenyérnél.

A metszeten még kivehető a kenyeret nyújtó gyermektestű angyal, a festményen viszont már csak a lába látszik többé-kevésbé.

Zénó

A Zénóról készült metszet első- (fent) és egyik utódkiadása (lent)

II-10. Egidium (Egyed)

EGIDIVM Regis sobolem tegit umbra cauernae // Vbera cui praebet cerua dat herba dapes.

Qvem fera captanti praedam cane prodidit altrix // Nec virtus antro clausa latere potest.

Egidium regis sobolem tegit umbra cavernae // ubera cui praebet cerva dat herba dapes,
quem fera captanti praedam cane prodidit altrix // nec virtus antro clausa latere potest.

Egyedet, a királyi sarjat a barlang árnyéka fedi, tőgyét adja neki a szarvasünő, étket adnak a növények.

Vadállat dajkája a prédára vadászó kutya számára fedte fel (ti. Egyed hollétét): az erény sem képes barlangba zárva rejtőzni.

Egyed

Az Egyedről készült metszet első kiadása

II-11. Ciomus

Etsi non paucis CIOMVS foret obsitus annis, // Atq₂ pium premeret tarda senecta virum.
Ad divina tamen reliquis non segnior ibat // Officia, et sacra creber in aede fuit.

Etsi non paucis Ciomus foret obsitus annis // atque pium premeret tarda senecta virum.
Ad divina tamen reliquis non segnior ibat // officia et sacra creber in aede fuit.

Noha hajlott korú volt Ciomus (szó szerint: sok évvel lett beborítva) és a kegyes férfit a késő öregség terhelte, mégis a többiekénél nem ment lomhábban a szent istentiszteletre és sűrűn volt a templomban.

Ciomus

A Ciomusról észült metszet első kiadása

II-12. Chariton (Kharitón)

Iconius CHARITON vīclis & carcere missus, // Se nemorum properat claudere carceribus.

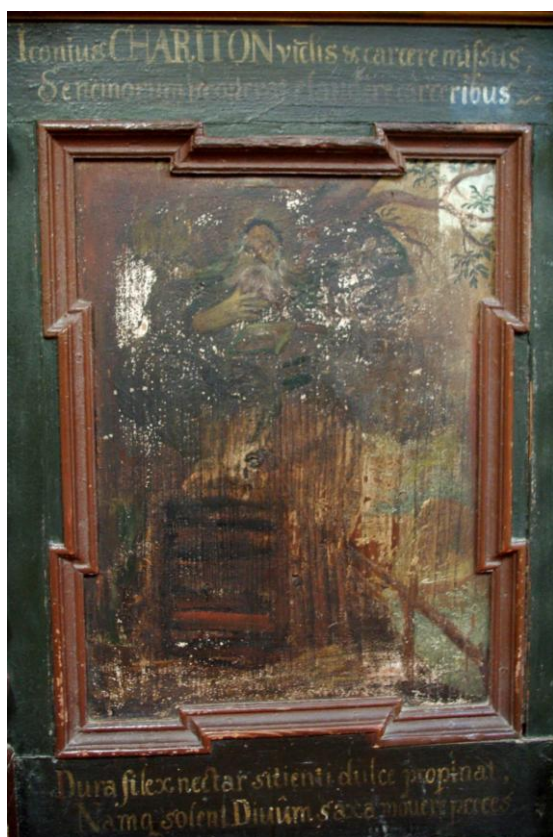
Dura silex nectar sitienti dulce propinat, // Namq₂ solent Diuūm saxa mouere preces.

Iconius Chariton vinclis et carcere missus // se nemorum properat claudere carceribus.
Dura silex nectar sitienti dulce propinat, // namque solent diuūm saxa mouere preces.

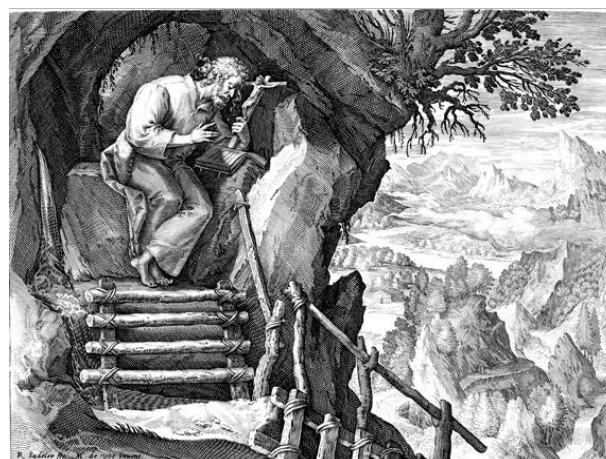
A ikóniai Charion bilincsből és börtönéből kiszabadulva a vadon börtönébe sietett zárni magát.

A kemény kőszirt a szomjazónak édes nektárt adott inni, hiszen az isteniek (= a szentek) imái még a sziklát is meg szokták indítani.

Megjegyzés: a Diuūm szóban a második u fölötti kis háztető jel csak megkülönböztető szerepű, jelzi, hogy a szó diuūm-nak olvasandó.

Chariton

A Charitonról készült metszet első- (fent) és egyik utódkiadása (lent)

MAGYARORSZÁGI ANALÓGIÁK

Érdemes néhány szóban megemlíteni pár hasonló festett bútort hazánkból. A szécsényihez nagyon hasonlóak például a szendrői volt ferences templomban található stallumok is. Itt is két szemben álló párdarabról beszélhetünk, hasonló felépítéssel. Érdekes megfigyelní az oromzatok hasonlóságát (azzal a különbséggel, hogy a szendrői nem áttört faragással készült, csak festve van a szécsényihez hasonló kanyargó mintázata, de hasonlóan tondókat találunk a közepükön), a kerettípus szinte teljes egyezését, valamint a márványt imitáló festést mindkét stallumon. Itt híres ferences szenteket látunk a képeken, rajzosabb, kevésbé művészi festéstechnikával, (aminek oka lehetett a rosszabb művészi minőségű metszetről való másolás is.) Magyarországon a festett stallumokra példa a sümegi ferences templom karzatán található darab, valamint az esztergomi ferences templomnak is voltak – a sümegire feltűnően hasonló – festett stallumai. Ez utóbbiak képei apostolokat ábrázolnak.

Festett stallumok a szendrői volt ferences templomban

Tartalomjegyzék

<u>A SZÉCSÉNYI STALLUMOK BEMUTATÁSA, KELETKEZÉSÉNEK</u>	
<u>KÖRÜLMÉNYEI</u>	2
A FERENCES REND RÖVID TÖRTÉNETE, MAGYARORSZÁGON	2
A SZÉCSÉNYI FERENCES TEMPLOM ÉS KOLOSTOR	5
A STALLUMOK FŐ JELLEMZŐI,	7
EURÓPAI ELTERJEDÉSÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE.....	7
A STALLUMOK ELHELYEZÉSE A TEMPLOMTÉRBE:	10
FUNKCIÓJA ÉS VÁLTOZATAI	10
A SZÉCSÉNYI STALLUMOK LEÍRÁSA	14
A SZÉCSÉNYI STALLUMOK MESTERE	19
AZ ELHELYEZÉS KÉRDÉSE	23
<u>A STALLUMOK FESTMÉNYEINEK IKONOGRÁFIAI ELEMZÉSE</u>	24
ELŐKÉPEK	24
A METSZETELŐKÉPEK KIVÁLOGATÁSÁNAK	32
FORMAI SZEMPONTJAI.....	32
STALLUMOK FESTMÉNYEINEK ELEMZÉSE	33
A FELIRATOK TÜKRÉBEN	33
A STALLUM SZÖVEGEI, NÉHÁNY SZÓVAL A KÉPEN SZEREPLŐ REMETÉRŐL, ÖSSZEVETVE A METSZETES	
ELŐKÉPEKKEL ILLETVE A STALLUM KÉPEIVEL:.....	34
MAGYARORSZÁGI ANALÓGIÁK.....	59
Tartalomjegyzék	60